

اجتماعي نظريات

ۛ

ڪل پاڇا الفت

Ketabton.com

فهرست

مخ	عنوان
1.....	فکر.....
5.....	کار او عمل.....
8.....	له کار سره علاقه.....
9.....	عقیده.....
10.....	اخلاق.....
12.....	تعلیم او تربیت.....
13.....	د قضاوت شعور.....
14.....	ذوق.....
15.....	خیال.....
16.....	عشق او حرص.....
18.....	دمشرانو عشق.....
20.....	یوازېتوب.....
21.....	زه او ته.....
22.....	سترگې مه پټوئ!.....
24.....	د زمانې تغیر.....
25.....	برابرنه دی.....
26.....	دا سلام درد منو!.....
27.....	د سباق فکر.....
27.....	پخوانی ډیوی.....

بسم الله الرحمن الرحيم

فکر

په هغه تورتم کښې چې شعور او احساس د ړندو په شان امسا ټکوي. هلته چه د شرق و غرب امتياز نشي کېدای او هرڅه مجهوله وي. په هغه ځای کښې چې د اسمان ستوري چاته لوری او لودن نه ښیې او سترګه په سترګه نه ښکاري. په هغه وخت کښې چې بې له حیرت او ابهامه بل هیڅ شی نه وي موجود او د قبلي پټه نه وي معلومه، سړی به کومې خواته درېږي؟ او کوم لوري ته به سجده کوي؟

په دغسې حال کې انسان مکلف دی چه فکر به کوي او هرې خواته چه فکر رهبري وکړه هماغه طرف ته به مخ اړوي او خدای (ج) ته به لاس په نامه درېږي.

په دغه وخت کښې که دی لمر خا ته خواته ولاړ وي ده ته دلمر بنده نه ویل کېږي بلکه د قبلي اهل باله شي. دده قبله او کعبه په دغه حال کښې دمشق (۱) په لوري انتقال کوي او په دغسې مواقعو کښې چې انسان هرې خواته د فکر په نغوته مخ واړوي دلوی څښتن مخ هماغه لور وي او د خدای کور هماغلته بویه.

په دغه شان موقف کښې که څلورتنه څلورو خواو ته د خپل فکر په اشاره او اجازه مخه کړي او ددوه تنو فکر هم په یوه خوا اتفاق ونه کړي، څلور واړه داسې مثال لري لکه چه کعبه په مینځ کښې وي او هریوه بې یوه دیوال ته مخامخ ولاړوي.

دلته منطق او برهان سړي ته په یقین سره داوایي چې په دې څلورو وتنو کښې که یوه د قبلي لوری موندلی وي، درې نور خواوې هم په بله خوا ولاړ دي او غولیدلي دي مګر پاک خدای د څلورو واړو مختلف او مخالف فکرونه پخپل دربار کښې قبلوي او دیوه لمونځ هم له قبلي نه چپ نه ګڼي.

دلته منطقی قیاس د درو تنو په غلطوالی قطعي حکم کوي او په احتمالی ډول دیوه تن د فکر او رای په صحت قایلېږي ځکه چې که دغه څلورتنه، شرق و غرب، جنوب او شمال ته نه وي ولاړ بلکه په څلورو کنجونو درېدلی وي ټول په غلطه ولاړ دي او یوه هم صحیح لوری نه دی موندلی مګر دغه علمي او عقلي فیصله سره له دغه برهانه اعتبار نه لري او د هریوه فکر حق ګڼل کېږي ځکه چې په دغه حین کښې له انسان سره بې له فکر کولو او تحری څخه بله وسیله نشته او هیڅ یو د بل د فکر په منلو او قبلولو نه دی مکلف، که په دوی کښې یوتن ډېر هوښیاروي هغه نور د خپل فکر په پیروی نشي مجبورلی او نه هغه بل داکولی شي چه ده ته به یوه خوا حقه معلومېږي اوسره له دې به د بل په فکر پسې درومي او کعبه به د بل په نظر ګوري.

دلته د هریوه فکري او عقلي تکلیف همدغه دی چه پخپله فکر وکړي او له خپل فکر نه کار واخلي. په اسلام کښې د څلورو مذهبونو حقانیت په همدغه اساس بنادی او هغه فکری اختلاف چه د څلورو امامانو مینځ کښې موجود دی د هېڅ یوه د فکر حقانیت نه سلېوي.

له ډېنه انکار کېدای نشي چې دانسان فکر قاصر اوضعیف دی، دده په نظر کښې یوشی په بل راز معلومېږي په ډېرو شیانو کښې انساني فکر غولېږي، سهوه کېږي او غلطېږي مګر سره له دې لوی خدای پخپل حق اوصحیح کتاب کښې هرهر ځای انسان ته د تفکر او تعقل امر کوی او هغه څوک چې فکر نه کوي ملامت بولي.

له همدغه ځايه مونږ د فکر د ازادۍ په ضرورت پوهېدلی شو او په اجتماعي مسایلو کې ښې فکر کول او فکر ښکاره کول یو ډېر ضروري امر ګڼو.

مونږ باید فکر او د فکر خاوندانو ته موقع ورکړو چې خپل کار وکړي او خپله وظیفه په ازادانه ډول اجرا کړي. دنن ورځې دیموکراسي هم انسان ته همدغه توصیه کوي چې هر څوک باید خپل اجتماعي افکار او نظریات څرګند کړي او فکر ونه مختنق نشي.

که څوک کوم نا اشنا او نوی فکر ښکاره کوي څوک دا حق نه لري چې هغه له ستونې کلک ونیسي او ملامت یې کړي ځکه چې هر فکر اړومرو حق نه وي او حق ته نشي رسیدلی، هر سړی په دې مکلف هم نه دی چې هر ګوره به پخپل فکر کېښې حقیقت ته ځان رسوي او هیڅکله به نه سهو کېږي، مګر دا د هر یوه وظیفه ده چې فکر به کوي او حقیقت به لټوي.

مونږ به فکر کوو او په حقایقو پسې به ګرزو که ورسېدو دوه اجره دي او که سهو شوو نو فکر کول پخپله یوښه کاردی او انسان له غفلته پرې خلاصېږي.

د دنیا ډېر لوی مفکرین او مشهور پوهان ډېر ځله پخپل فکر کېښې سهو شوي او غلط افکار ورځنې پاته دي چې انسان د بدبختۍ خواته روانوی مګر سره له دې د فکر ازادۍ یو ضروري امر دی.

که څوک ووايي چې انسانانو په دنیا کېښې ډېر بد بد کارونه وکړه او ډېر ضررونه او فسادونه یې انساني جوامعوته ورسول، راځئ چې دغه نسل قطع کړو او انسان پرې نږدو چې دې دنیا ته راشي دا خبره عیناً داسې معلومېږي لکه چې سړی د فکر غلطی او اضرار په نظر کېښې نیسي او د فکر آزادي سلبوي.

دوی دومره فکر نه کوي چې دانساني جوامعو ورکول ددی دپاره چې دوی ته ضرر ونه رسېږي یا دوی چاته ضررونه رسوي څومره غلطه خبره ده.

د فکر مختنق کول او محوه کول دانسانیت په ستونې ښې ایښودل او انساني جامعه د حیوانیت خواته رابلل دی. مونږ باید فکر وکړو او بې فکره نشو، د فکر ازادي که د ځایانو، غدارانو او ځایانو د پاره ضرر لری دیوه ملت دپاره ډېر مفید معلومېږي او دسړیتوب ترقی وړیو موقوفه ده.

که فکرونه آزاد شي او هر څوک خپل نظریات ښکاره کړي شي مفکرین او فکری مشغله پیدا کېږي دغه د مملکت مهم مسائل چې اوس په کېښې فکرونه ګنګس او حیران دی او د مشکلاتو علاج رانه ورک دی اصلی علت یې همدغه دی چې په کلونو کلونو فکرونه ایسار شوي او مختنق شويدي، له دغسې محبوس او مقید فکرونه د حل لاره غوښتل هېڅ معنی نه لري.

مونږ اوس پخپل مملکت کېښې لوی لوی خلق لرو او عالمان هم شته مګر د فکر خاوندان ورته نشو ویلی ځکه چې دوی فکر نشو کولی او فکر یې نشو ښکاره کولی. دلته د فکر مشق او تمرین چانه دی کړی او ددې ورزش دپاره خلق نه دي تربیه شوي، دلته ډېرو پوهانو د ډېرو ناپوهو خلقو خبروته ښه ویلي او د دې په ځای چې څوک له چانه فکرو غواړي کور کورانه تسلیم او اطاعت غوښتل شویدی، پدې ځای کېښې پوهان مجبور شوي دي چې ددین او مذهب مخالف ته ددین حامی ووايي او تل د زور ورو فکرو ستاځي، څو کاله دمخه چاپدی هېواد کېښې ښو ته ښه او بدو ته بد نشو ویلی، څوک چې د فکر اورايي خاوندان بلل کېده په زندانونو کېښې واچول شوه او فکرونه پکېښې مضمحل شوه اوس دنیا بل راز شوه او ددې عصر کارونه له مونږ نه فکر غواړي او د پخوفکرونو تقاضا کوي، مونږ اوس مجبور یو چې فکر خاوندان پیدا کړو یعنی د فکر کولو مشق او تمرین وکړو، ددې مشق دپاره میدان او غولې په کاردی چې هغه جراید او مطبوعات دي مطبوعات باید ازاد وی او ازاد فکرونه پکېښې ځای پیدا کړي پدې کار کېښې ډېرې فایدې دي او دغه ازادی زموږ دپاره ډېره ضرورده اوس زموږ په مغزو کېښې فکرونه وچ شوي او لکه هغه جنین چې ډېره موده د مور په

کېده کښې مړپاته شي او نشي متولد کيدای مونږ هم د فکر په توليد قادر نه يو، که چيري د جرايدو او مطبوعاتو ازادي د يوه قانون له مخې پيداشوه له دماغونونه به څه وزېږي اوسرگرداني به ورکه شي. هريوبه دخپل فکر په صحت او غلطۍ پوه شي ځکه چې فکر ازاد شي انتقاد هم ازادېږي او هرڅوک نشو ته ښه او بدونه بدويلى شي.

دغه د فکر مشق او تمرين به په فکر کېنې قوت او رشد پيدا کړي، زموږ مفکرين به په اجتماعياتو، اقتصادياتو اوسياسياتو کېنې سمې اوصحيح لارې ومومي اوزموږ مشکلات به خداى (ج) حل کاندې. مونږ به د سمو او صحيح فکرونو قدر وکړو او د فکر خريداران به په وطن کېنې پيداشي، مفکرين به علم اوعرفان ته راغې شي چې د علمي تتبعاتو په رڼا کېنې ښه فکرونه ومومي اوبښې لارې وپلټي. که فکر ازاد شو هرڅوک به دخپل حق مطالبه وکړي او خپل حق به وغواړي.

عدالت په همدغه وسيله په يوه مملکت کېنې قايمېدلې شي اومظالم ورکېږي مونږ بايد مظلوم ته داحق ورکړو چې دظالم ظلم اود خاين خيانت بيان کړي او حق وويلى شي، همدغه شى د فکر ازادي بلل کېږي او ډېر اصلاحات پرې مرتب کېدلى شي، که فکر ازاد شو دلته به اخلاقي شجاعت اواسلامي جرئت او حقانيت پيداشي بيا به ظالمان ددغومره ظلم او خاينان ددغومره خيانت جرئت نشي کولى او هرڅوک به خپله چاره په اوبوکښې ويني. فکر او قلم چې هر څومره ازاد شي هغومره اعمال اوافعال مقيد کېږي او قوانين تطبيق پيداکوي يعنې له اصولو اوقوانينو نه خلاف څوک څه نشي کولى او هر سړى پخپل عمل او کردار کېنې محتاط وي.

په هرځاى کېنې چې ښو ته ښه او بدوته بد نه ويل کېږي هلته ښه او بد مشتبه کېږي او امتياز يې له منيځه ځي، په دغسې ځايوکښې دظلم او خيانت دپاره زمينه مساعده کېږي او عدالت مري، دهمدې لامله په اسلام کېنې حق گوڼي اوظالمانو ته حق ويل ډېر لوى عبادت اوفضليت گڼل شوى او له هرڅه نه زيات اجراو ثواب لري.

داسلام په ارکانو کېنې دژبې اقرار او دزړه تصديق دواړه ضرور گڼل شوى او ددې خبرې همدغه معنى ده چې بايد سړى خپل عقايد او افکار ظاهر کړي او دافکارو د اظهار دپاره زمينه مساعده کړي. هغه څه چې په زړه کېنې وي او په خوله نه ويل کېږي محوه کېږي او مري، همدغه وجه ده چې په غير ديموکراسي مملکت کېنې افکار او نظريات نشوونمانشې کولى او د فکر خاوندان نه پيداکېږي.

دديموکراسۍ او دکتاتورۍ په بحث کېنې ځينې پوهان وائي په دابتدائي اوبې علمه ملتونو کېنې يو ښه دکتاتورپه کار دى چې پخپل فکر او خپله اراده د مملکت دپاره کارو کړي او بې له ډڼه چې دچا فکر ته وگوري اوله چانه فکر واخلي پخپله نظريه روان شي او پيشرفت وکړي، دوى پخپل بيان کېنې دايو شرط زياتوى، چې دکتاتور بايد دځان دپاره کارونکي او وطن خواه و ملت خواه يوسړى وي ددې نظريې خاوندان دلايل هم لري او وائي په کوم هيواد کېنې چې عمومي فکر روند او کوڼ وي، دخير او دشر تمېزه ښه شان نشي کولى او پخپل بهبود نه پوهېږي هلته که ديموکراسي رايجه شي مملکت د انحطاط خواته درومي او پرمخ تگ ئې له عقله لرى خبره ده.

دانظريه زموږ په وطن کېنې دډاکتر اقبال له اشعارو او ځينو نورو مفکرينوله اثارو اقتباس شوېده مگر ددنيا ډېر پوهان په هرځاى اوهروخت کېنې ديموکراسي اود افکارو ازادي له بل شان حکومتونو غوره گڼي او ديموکراسۍ او دکتاتورۍ په باب کېنې وائي «دمېلمستيا ډېره خرابه کوټه دانتظار له ډېرې ښې کوټې نه بهتره ده»

په دې باندې بايد سړى اعتراف وکړي چې هر فکر حق نه وي او ډېر ځله د ډېرو کسانو فکر هم خطاکېږي نو ديوه دکتاتور فکر به څنگه هروخت او په هر ه مسئله کېنې له سهو او خطانه خلاص وي.

داممکنه ده چې د ډېرو پوهانو اوهوښيارانو د فکر په مرسته حق او حقيقت ته ورسېږو مگر په يوه فکر باندې هر وخت دحقايقو کشفول امکان نلري.

د يوه مجتهد او امام په حق کېنې هم دا خبره منل شوېده چې شيخ کله سهوه کېږي او کله حق ته رسېږي.

دیوه سړي فکر او دېر و فکر هېڅکله یو راز قیمت اوبو حق نشي پیدا کولی که یوتن فکرو کړي او فکر به له عقل اوقیاس سره برابر هم وي بیا هم دا اجتماع یعنی دېر و فکر په مقابل کېږي ضعیف دی او د جماعت فیصله د فرد له فیصلې نه قوت لري، پدې خبره کېږي هېڅ تردد نه دی پکار چه دیموکراسۍ اوشورائي اصول هر کوره ښه دي او په هغه ځای کېږي چه هر څوک د فکر کولو او فکر ښکاره کولو حق لري او کارونه د جماعت په فکر کېږي هلته د عدالت امکان له هغه ځای نه زیات موجود دی چه یو فکر حاکمیت او تسلط لري او ټول کارونه دیوه سړي خوښې ته سپارل شوی وي، دیوه سړي فکر د اعتماد وړ نه دی، انسان سره له دې چه خدای دېر فضایل ورکړيدي بیا هم یوازې په انفرادي صورت یو ضعیف متحیر اومتدد مخلوق دی چه پخپله هم پخپل فکر باندې اعتماد اوتکیه نشي کولی او په هر شي کې دا اجتماع شاکرد دی او د جماعت له تاثیر لاندې دی.

زمونږ د ابحت یوه باریکي لري چه ظاهراً د تناقض رنگ پیدا کوی ځکه چه کله د فرد فکر ستایو او حق بهې ګڼو، کله ورته قاصر اوضعیف وایو او عدم اعتماد پرې ښکاره کوو د همدې لامله د جماعت فکرمرجح او غوره ګڼو مګر که څوک دقت وکړي هغه پوهېږي چه د فرد فکر سره له نیمګړتیا او قصوره د خیر و شر، د ښو اوبدو ممیزدی، که سړی سل ځله پخپل فکر کېږي غلط شي بیا هم باید په هره خبره کېږي فکرو کړي او فکر پرې نږدي.

فکر دانسان یو داسې ملګری دی چه که هر څومره سهوې او غلطې ورځنې وویږي او دېر تاوانونه ورورسوی بیا هم لاس ورځنې ناخلی او په هره خبره کېږي ترېنه سلا اومشوره غواړي، دا چه مونږ د یوه سړي فکر دنورو افرادو د فکر په مقابل کېږي نه منو معنی بهې دانه ده چه د فرد فکر ته اعتنا نلرو بکه معنی بهې همدغه ده چه د فرد فکر ته زیاته اعتنا لرو، که مونږ دیوه سړي فکر ته هر څه وسپارو معلومه خبره ده چه د بل فرد او دنورو افرادو فکر ته څه اهمیت نه ورکوو او په احترام ورته نه ګورو.

ځینی داسې افراد شته چه پخپل غلط فکر دېر ټینګ درېږي او د بل صحیح فکر ته نه وراوري، د همدې لامله وایو چه دیوه مملکت کارونه باید په یوه فکر اجرانشي او یوه فکر ته هر څه ونه سپارل شي. دهرسړی فکر دهغه د تصوراتو اوشغل و مصروفیت له تاثیر لاندې وي او واقعات و حوادث، تلقینات او تبلیغات فکرا اړوي، حب او بغض، خوشبیني او بدبیني د فکر په بدلون کېږي دېر دخل لري.

دیوه سړي فکر چه یوې خواته متوجه شي په هغه خوا کېږي دېر باریک شیان هم وینی مګر په بله خوا کېږي دېر واضح شیان نشي لیدای یا بهې نشي منلی نوهر کله چه څوتنه په یوه موضوع کېږي فکرو کړی او هریو د مختلف نظر خاوندوي نوموضوعاتوته له مختلفو خواؤ کتل کېږي او ټول اطراف اوجوانب سنجول کېږي، ددغو ټولو فکرونوله مقارنې اومقابلې څخه یوه معتدله فیصله په لاس راځي اوله انفرادی فکر څخه افراط او تفريط ورکېږي.

مونږ باید د هر فرد فکر ته په احترام وګورو او په حق ورته قایل شو، دهېچا فکر به له قوي اومنطقي دلایلو دبل د فکر تابع ونه ګڼو او دا و نه وایو چه یو دې دبل په فکر سپي په پتو سترګو او بهې دلیل روان شي مګر د فکرونو شریکول او د فکر ټول یوه ضروري خبره ده او د منطق وبرهان یا صحیح استدلال په مقابل کېږي له خپل فکره تېرېدل اودبل فکر منل په کار دی.

دا شتبه په وخت کېږي چه له څوتنو نه قبله ور که شي هریو به پخپل فکر یوې خواته درېږي مګر که له یوه سړي سره قطب نما یا کومه داسې صحیح اله موجوده وي چه لوری اولودن معلوموي هلته به هر څوک هر طرف ته مخ نه ګرزوي.

په فکر کولو کېږي باید له دقت اوتعمق نه کار واخستل شي، دېر خلق وي چه فکر بهې یوې خبرې ته دېر ژر رسېږي اودچا خبره په نیمه پوهېږي مګر په مسائلو سطحې اوسرسري تېرېږي دغسې کسان په رشتیا چه په نیمه پوهېږي او پوره نه دي پوهېدلي، دیو عالم او بهې علمه په فکر کېږي همدغومره فرق وي چه دهغه په فکر کېږي دقت موجودوي او ددې بل نظر برسېره او څرښنده تېرېږي.

فکر باید له فعل او عمل سره تماس او تعلق ولری او د تجاربو په محک بې صحت او سقم معلوم شي، تجربه په حیات کېنې ډېر تاثیر لري او پس له کړو او او کار کولو لاس ته راځي، هر کله چه افکار عملي شي او پس له تجربې نه بې صحت معلوم شي هغه وخت د علم درجه مومي او قوت پیدا کوي.

چه له لرې سړی کاندې سنجشونه کارته نه رانږدې کېږي کړي فکرونه

له دې فکر اوسنجشه پیدا کېږي دماغونو کېنې سودا زرو کېنې غمونو

بې له فکره چه څوک کار کړي خوشې زیار کړي

چه بې کاره کړي فکرونه ځان خوار کړي

چه عمل او فکریولـه بلـه بـلـ شي

عمل خوار شي فکر ورکه سمه لار کړي

کار او عمل

وروسته له فکر کولو کار او عمل په کاردی، بې عمله فکر او بې فکره عمل یو هم سمه او صحیح نتیجه نه لري، فکر د همدې لپاره دی چه سړي ته کار او د کار سمه طریقه وښی، د انسان صلاحیت او قابلیت د کار او عمل له مخې معلومېږي. تقوی او عدالت، ظلم او فسق دانسان په اعمالو او کردار کېنې ځان ښی.

له ښه فکر نه ښه اراده او له ښې ارادې نه ښه عمل پیدا کېږي ځکه کار او عمل ته د فکر نتیجه او غایه وایو او اصلي مقصد بې بولو.

فکر پخوا له عمله دیوه مړی مثال لري او مفکوره په عمل ژوندی کېږي د فکر صحت او غلطی پس له کار او عمله معلومېږي هغه فکر چه عملي کیدای نشي څه قیمت نه لري.

څوک چه فکر کولی شي او کار نشي کولی هغه لکه کوډ او شل داسی دی چې هېڅ ځای ته نه رسېږي او په هروخت کېنې بل ته محتاج دی.

هغه چه کار کولی شي او فکر نشي کولی درندو مثال لري چه لیاره نه ویني او په لیاره تللی شي.

کار دانسان هغه اقتدار څرگندوي چه د لوی څښتن له قدرت څخه فیض او برخه لري او انسان ته د خلافت حق ورکوي.

د منطق پوهانو انسان په نطق (عقل) او فکر له نورو حیواناتو بېل کړی مگر که نوي اصطلاحات جایز وگڼل شي نو په کار او فعالیت یې بېلول بهتر دی.

د ځمکې په ټولو ژوو او حیواناتو کې انسان یو فعال او کارېکړ مخلوق دی چې دده په کارونو او فعالیتونو د دنیا معموره او ودانه ده، دغه لوی لوی ښارونه او لوړې ماڼۍ، دغه د کار فابریکې او ماشینونه دغه سمسور باغونه او شنه فصلونه، دغه لوی جهازونه د اورگاډی او طیارې د انسان د فعالیت او کار شواهد دي چې انکار ترې نه شي کیدلی. پاک خدای په کار او فعالیت کې د خلقت او ایجاد قوت اېښی دی او داسې څه ترې نه پیداکېږي چې دمخه یې تصور هم نشي کېدای.

دا ممکنه ده چې دریا بونه وچ شي، دغرونو کانې تمام شي، دپادشاهانو خزانه تشې شي، په معادنو کې څه پاته نشي او هر څه خلاص شي مگر هغه څه چې د کار او عمل په کڅوړه کې دی هغه تمامېده نه لري او وخت په وخت نوی شیان ترې راوړي.

د انسان اصلي او حقيقي ثروت کار او د کار استعداد دی، په همدغه شی انسان هر څه پیداکوي او له جهانه د دنیا او آخرت استفاده کوي انسان د کار او فعالیت په مرسته مېړه مواد هم په کار اچوي او د ژوندیو شیانو کار ترې نه اخلي، دغه ماشینونه چې ده په حرکت راوستلي دي او شپه ورځ کار کوي دا خبره ثابتوي چې انسان په نورو شیانو کې هم د کار او فعالیت استعداد پیداکولی شي.

د انسان په قدرت کې دانسته چې یې روحه شیان ژوندی کړی مگر داکولی شي چې له ژوندیو شیانو پکې زیات قوت او ګړندیتوب پیداکړي او په هوا کې یې وګرزي. په کار باندې آثار او نتایج مرتب کېږي او د دنیا او آخرت پټګه همدغه شی دی.

صالح عملونه او ښه کارونه د خدای په دربار کې ډېر قدر لري، او په مثالونو څرګېږي. په فعالیت او کار کې پاک خدای دومره برکت اېښی دی چې سړی ورته په یوه معین مقدار او معیار نشي قایلېدلی، د اکیدای شي چې د کار او زیار په اثر له یوه زري نه سمسور باغونه جوړ شي اوله لږ و دانونه خروارونه پیداشي.

د انسانانو په کار او عمل غرونه سوري شوه، بیابانونه زرغون شوه، په دریابونو کې لارې جوړې شوې هوا او فضا له پښو لاندې شوه، د ځمکې له سینې نه پټ شیان راووتل او د اتوم بمونه پیداشوه.

که اوس هم څوک د کار په قوت او قدرت نه قایلېږي هغه به ډېر بې شعوره وي.

د انسان په مټ او بازو، زړه او دماغ کې د کار او عمل یو دا راز قوت او استعداد موجود دی چې له هر څه نه هر څه جوړولی شي او په عناصرو کې تغیر او تحول راولي.

د انسان په خوارقو او اختراعاتو کې کار ډېره مهمه او ستره برخه لري.

د دنیا له ایجاد نه تر اخرته پورې په دغه اوږده او طولاني سفر کې د انسان دلارې توبښه او پانګه همدغه د کار او فعالیت قوت او طاقت دی چې ورځ په ورځ یې اثر او برکت زیاتېږي او په دغه خوری کې هیڅ نقصان نه راځي.

په کوم هېواد کې چې د کار او عمل خاوندان موجود دي هلته د انسانانو جوړکړې او کنډرې په عالي قسرونو او لوړو ماڼیو بدلې شوي دي، هلته د سیندونو مخه نیول شوی او د انسان په خوښه یې مجرا پیداکړېده، په هغه ځای کې غرونه او رغونه شق شوي او ډېر پېچلومي اوار شوي دي، هلته په سرکونو باندې دخرو او غویو په ځای اورگاډی او موټرونه چلېږي او په حیات کې سل راز ه راحت او سهولت لیده شي.

بیکاره او بې فعالیت انسانان اوس هم په سمخو او غارونو کې استوګنه لري او د حیواناتو څرمنی اغوندي د هغوی خوراک اوس هم دغرو بوتی دی او له وحشیانو نه د ژوند په لحاظ ډېر لږ فرق لري.

کار دانسانانو ډېر مشکلات او احتیاجات رفع کوي او ډېرې اسانۍ پېښوي مگر د ا هله چه له کار سره فکر او عقل ملگری وي او یو له بله مرسته وکړي د پوهانو او نا پوهانو کار د فایدې او نتیجې په لحاظ د ځمکې او اسمان قدرته فرق لري، هغه کارونه چه فکر او عقل یې نه خوښوي د ځمکې په ځای زیان او ضرر لري.

په کار او عمل کېسې باید اشتراک او اجتماعي تعاون موجود وي ځکه چه انفرادي فعالیت ډېر لږ منافع لري او لکه انفرادي محدود تجارت سرگرداني یې ډېره او ګټه یې لږه وي، یو سړی د اکولی شي چه د حیات او ژوند له ليارې یوازې واړه واړه کاني لري کړي مگر هغه پیچومی چه په دغه لاره کېسې موجود دی د ډېرو خلقو مشترک فعالیت او ګډه سعيه غواړي، د پیچومی هغه وخت او اړېري چه ټول ورته متوجه شي او په ګډه کار وکړي. تر څو چه په یوه ملت کېسې اجتماعي همکاري پیدانشي د حیات لوړې ژورې نه ورکېري او پوره راحت او سهولت نشي پیدا کېدلی.

مونږ باید اول د فکر او عمل موافقه حاصله کړو او بیا د ډېر افرادو فعالیتونه متفق کړو چې یوې سمې او صحیح نتیجې ته ورسېږو.

وايي چه په یوه وچه بیدیا کېسې یوشل او یوړوند یو ځای شوه، هلته اوبه نه وې، سېوری نه و، ډوډۍ نه و او د دواړو ژوند په خطر کېسې و.

روڼد لپاره نه لیده او نه پوهیده چه کومې خواته ودانی او ابادی ده؟

شل ته لوری او لودن معلوم و مگر تللی نشو او پښې یې نه وې.

دوی دواړه وروسته له مفاهمی او موافقې نه په دی راضی شوه چې شل رانده ته ورپه شاشي، دی به هغه ته لپاره ښې او هغه به ځي.

په دغه ډول دواړه ودانی او ابادۍ ته ورسېدل او یخې اوبه توده ډوډۍ یې پیدا کړه، که دغه شان د عمل اشتراک او ګډ فعالیت پیدا شول او وړوند هم یوڅه کولی شي او یوه ځای ته رسېږي که هر یو بیل بیل کوشش کوی یو هم له دې بیابانه ژوندی نشي وتلی او په لوړه تنده کېسې پاته کېږي.

دیوه ملت د پېشرفت او سعادت لپاره د فکر او عمل اشتراک ډېره صحیح نسخه ده او ډېر مشکلات پرې حل کېږي.

کارونه د نتیجې او فایدې په لحاظ په دوه ډوله دي:

یو هغه کارونه دي چه نتیجه یې ژر لاس ته راځي او ګټه یې په لږ وخت کېسې معلومېږي، ځینې نور داسې دي چه نفع او فایده یې ځنډ غواړي او پس له ډېر انتظاره یې نتیجه راوړي.

ددی دواړو کارونو مثال داسې دی لکه ځینې حیوانات یا نباتات چه په لږ وخت کېسې لوټېږي او په لږ وخت کېسې نتیجه ورکوي، ځینې نور په ډېر وخت کېسې کمال ته رسېږي او ثمره یې پس له ډېر وخته څرګندېږي.

یو چرګوری په څو ورځو کېسې له هکۍ راوړي او په څو میاشتو کېسې په هکيو راځي او ډېر بچي راوړي یوه اسپه پس له څو میاشتو یو بچی راوړي او هغه هم پس له ډېرو میاشتو د سپرلي کېږي او ډېر انتظار په کاردی چه یو سړی یوه ځای ته ورسوی.

همدغه شان یو حیوان په څو میاشتو کېسې بلوغ او کمال ته رسېږي او یو انسان پس له ډېرو کلونو رشد او ځلمیتوب ته رسېږي نو هغه نتایج چه پس له ډېرو وخته په لاس راځي له هغو نتایجونه سترو مهم دي چه په څو ورځو کېسې حاصلېږي کارونه او اعمال هم د ننا یجو او فوایدو په اعتبار ځینې آني او ځینې ځنډنی دي.

څنگه چه علاجونه او چارې په فوري او اساسي علاجونو بېلېږي او بی له یوه فوري او آني ضرورته مونږ دخپلو رنځورانو اساسي علاج ته متوجه کېږو، باید کارونه هم په اساسي ډول شروع کړو او هغه کارونه چه پس له ځنډه ځنډنی فواید لري له نظره نه غورځوو.

کوم ملتونه چه کارته دآني اوفوري منافعو په لحاظ کوري او نتایجوته انتظار نشي ایستلی هغوی له لویو او مهمو منافعو محروم دي او تل یې په چرگو او چرکورو نظر وي هغوی ددی په خای چه د څو کالو لپاره اساسي پلانو نه طرح کړي او هغه عملي کړي شپې او ورځې په نظر کېښی نیسي او د چا خبره خپلې شپې تیروي. هغوی په دې باندې ښه نه دي پوه شوي چه د ملتونو عمر لکه دیوه فرد عمر لنډ او محدودونه دی چه په دغسې لنډو پروگرامونو سرته ورسېږي او اني گټې په نظر کېښی ونیسي. هر کله چه یو دهقان تخم کړي او نه میاشتي وروسته حاصل اخلي یوملت باید داسې تخمونه هم وکړي چه شل دیرش کاله یا یو قرن او دوه قرنه وروسته نتایج ورکوي او فواید یې ظا هرېږي. د دیموکراسي حکومتونو او استبدادي حکومتونو یو فرق همدغه دی چه په کوم خای کېښې چه ملی شوراگانې موجودې وي او د ملت وکلاً د ملت خپرو شرسنجوي نود ملت عمر او پایښت په نظر کېښی نیسي او دنقشو طرحه کولو په وخت کېښې دملت عاقبت او آینده سنجوي مگر یو مستبد حکومت چه هرڅه کوي خپلې شخصي گټې ته گوري او د خپل عمر په احاطه کېښې د ځان گټه لټوي. مونږ باید په اجتماعي امورو او کارونو کېښې اساسي بهبود له نظره ونه غورځوو اولوټه ایښودل او تېرېدل په هېڅ کار کېښې غوره نکړو او یو فرد دا نشي کولی چه په خپل کار او عمل کېښې سل کاله وروسته په نظر کېښې ونیسي، یوملت خو باید خپله آینده اوراتلونکی نسل هېر نکړي اوداسی کارونه وکړي چه لمسو او کړوسو ته یې هم نفع اوفایده ورسېږي او د ودانۍ اساس یې ډېر ټینګ اومتین وي، هر کله چه یو سپین ږیری دهقان په اخر عمر کېښې نوی نیالکی ږدي چه روستنی یې سیوري ته کېښي او مېوه یې وخوري یوملت به ولې داسې کوي چه لکه یو دکاندار هر وخت ځانته له بازاره مېوه واخلي او دباغ جوړولو په فکر کېښې نه وي.

له کار سره علاقه

په کتابونو کېښې یې راوړېدي چه له کار سره علاقه دسړی ټول فکر دکار خواته متوجه کوي او هر څومره چه د کار مینه په زړه کېښې زیاته شي دانسان په کونښ کېښې هغومره زیاتوالی راځي او کار ښه کېږي. دا خبره محض کتابي خبره هم نه ده کله که تاسې پخپلو مزدورانو پسې دکار کولو په وخت کېښې څارگری وي دا به درته معلومه شوی وي چه ناراسته لوگری خپل لورپه لوټه تیره کوي او هیڅ کارنه کوي ځکه چه هغه له کار سره مینه او علاقه نه لري او دکار شوق یې په زړه کېښې نشته، ډېر خلق دي چه سړی ورځنې د حال احوال پوښتنه وکړي وائي شکر دی شپې او ورځې تېرېږي، نوهغه څوک چه محض دښو او ورځو تېرېدل غنیمت گڼي او شکرونه باسي هغه به کار ته په څه نظر گوري اوله کار سره به څه علاقه لري؟ زموږ ډېر ښه مامورین او کار کونکي هغه کسان دي چې په حاضری ټینګ دي او په وخت کارته راځي که څه هم هېڅ کارنه کوي او قصې کوي. اکثره خلق چه له اجتماعي امورو سره علاقه ښي په دې ټکي ډېر زور اچوي چه څوک کارنه کوي له کار سره علاقه نه لري.

که رښتیا ووايو تشخيص بد تشخيص نه دی، خلقو مرض راله پېژندلی دی مگر په علاج کېنې نه دی کېږدلی چه له کارسره علاقه څه وخت او څنگه پیداکېږي؟

پخوا له دېنه چه وگړي دتعلیم او تربیت په اثر یو اجتماعی شعور او احساس پیداکړي او وطن خپل کور وگڼي او د مزدورانو چم ورسره ونکړي مونږ څه کولی شو؟ اودکار علاقه څنگه پیداکولی شو؟ ددې سوال په جواب کېنې د هرچا خوښه چه هر څه وایي، زه خو یوه مهم ټکی ته اشاره کوم او وایم که دلته غږیدونکی او بینا سترگې پیداشوي او کارته بې کتل اړومرو له کارسره علاقه پیداکېږي او کارونه ښه کېږي، تراوسه پوری خوپه هره اداره کېنې له یو آمر او مشر د تفتیش په ډول ننوزي سمدلاسه حاضري کوري او بل هېڅ شی نشي لیدلی تر دې وخته خو مونږ د حاضری اخستلو او حاضری لیدلو نه نه یو اووښتی اوکار ته نه گورو، په هېڅ اداره کېنې هېڅوک په وزکار کېنیا ستلو او کارنه کولو له جزا لاندې نه دی راغلی او حاضر گڼل شوی دی هرکله که د کار مبصرین په کارپسې وگړزېدل او کارته بې کتل، دهر چا پېشرفت او ترقی دکار له مخې شوه او نورشیان له مینځه ووتل له کار سره به علاقه پیداشي او کارته به په مینه او محبت خلق وگوري.

انسان له خپل پېشرفت او خپلې ترقی سره ټینګه علاقه لري که ترقی بې له کار کولو په بل راز ممکنه نه وه او د چا کارنه ورکیده دکار مینه په زړونو کېنې ځای نیسي او له کارسره علاقه پیداکېږي.

په هر بازار کېنې چه هره متاع ښه خرڅېږي خلق هماغه شی ورته راوړي او په هماغه شي پسې گزري، که د کارخېداران پیداشوه او کارونو قدر او قیمت پیداکړه د خلقو په مټو کېنې به زور او قوت پیداشي او ډېر درانه پټی به په اسانه اوچتوی، بیا به زړونه دغسې ساړه نه وي او خلق به دتملق او چاپلوسی په عوض کارکوي او هرڅه به دکار په لمن کېنې غواړي خلق به په دې پوه شي چه کار او زیار لکه یو کامل پیر خپل مرید لوړو مراتبو او مدارجو ته رسولی شي او په کارباندې هر راز کارونه کېږي.

که زمونږ ښارته یونوی کاروان راغی اودکار ښایسته اوبسکلي منظره بې خلقوته وښودله بیا به دکار غلامی په باداری اوسرداری خپله بڼه بدله کړي او پادشاهان به بې خېداران شي.

اوس خو کاردنوکرانو او مزدورانو کاردی مگرکه اصلي او حقیقي څیره بې خرگنده شوه زلیخابه بې په مینه او محبت افتخار وکړي او داغلام به زښت ډېر عزیز شي.

عقیده

له دې حربي ټانکونو نه هغه خوا دډېرو توپونو اوډېرو لښکروتر شا له هوایي طیارونه ډېر پورته یو دا راز قوت لیدل کېږي چه په ټولو قوتونو غالب دی. له دې قوت سره نه اور او نه اوبه مقاومت کولی شي او نه ورسره په توره او علم مقابله کېږی.

دا قوت هغه عقیده ده چه انسان هر راز ایثار او قربانی ته تیاروي او په ملتونو کېنې یو فعال عقل، نه وېرېدونکی عشق، فرهادی عزم اوسیلابي حرکت پیداکوي چه هېڅوک او هېڅ شی بې مخه نشي نیولی، که تاسې کوم داسې ملت گورئ چه هغه په هېڅ شي عقیده او باور نه لري او دهېڅ شي لپاره له سر او ماله نشي تېرېدلی یقین وکړئ چه هغه ملت لکه داوبو ځک ډېر ژر ورکېږي او محوه کېږي.

هغه د روح خوشحالی او د زړه اطمینان چه سړی به نه په مال او دولت کښی موندلی شي او نه به د علم و فلسفې په رڼا کښی څوک مومي نه په لوړو مانیو کښی پیدا کېږي نه په زیب و زینت او جاه و جلال کښی لیده شي د عقیدې خاوندان به د عقیدې په لاره کښی په هر قدم کښی مومي او هر ساعت به استقبال کوي. کوم کسان چه نه په دینی اساسانو ایمان لری اونه په اخلاقي او روحاني نوامیسو گرو هیډلی دی، نه به په نظر کښی ملي شاعر چه قیمت لري، هغه په هېڅ مه حسابوی او هېڅ به وکښی. انسان یوازی هغه چا ته نه وایي چه شکل او بڼه به د بنیاد مومي او دانسانانو جامې به اغوستی وي، هغه اشخاص چه له خوراک او څکاک نه هغه خوا نور څه نه پېژني او له مادي خوندونو نه غیر بله قبله او کعبه نه لري هغه باید د هوا د مرغانو په شمیر کښی راشي چې د دنیا له باغ وېن نه میوې او دانې ټولوي، په گڼو اوشنو بڼو کښی اوسي او نور هېڅ کار نه لري اود هېڅ کار نه دي. بهی عقیدې خلق لکه دلارو او کوڅو خڅلې داسې وي چه هوایي بادونه به هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي، مگر هغه چه عقیده لري او په یوه عقیده ټینک ولاړدی دهنوی عزم او اراده دومره قوي وي چې د نمرود له اوره هم نه وېرېږي او په خطراتو ډېر زړور ورځي. د عقیدې پیداکول او ټینکول یوقوي او مقتدر پالونکی غواړي چه عملاً د عقیدې په نشر او تحکیم کښی برخه واخلي او د عقیدې عاشق وبلل شي. د عقیدې په ټینکوالی او ککوالی کښی ادبیات ډېره حصه لري بلکه کیدای شي چه عقاید ایجاد کړي او یوملت دځینو شیانو معتقد وگرزوي. دغه دوطنیت او ملیت مفکوره چه د ځینو اقوامو لپاره عقیده گرزېدلې ده په اصل کښی ددې عصر د ادب مولود دی اوشعرو ادب په کښی عقیدوي قوت پیدا کړی دی. څنکه چه شعر او ادب عقاید ټینکوي، فلسفه او سیاست په عقایدو کښی ضعف او فتور راولي او له خرافاتو سره به برابر وي د شعر او ادب دا وظیفه ده چه معتقدات او اخلاقي مبادي ټینک وساتي او په دغسې ذهني روابطو د یوه ملت ارتباط او اتصال قوي کړي.

اخلاق

ښایي چه دا عنوان د هر چا خوښ نشي او هر څوک دغه مضمون تراخړه ونه لولي مگر زنجورانو ته سړی به پخو نده دارو هم ورکوي او دواگانې اکثره بد خونده او به مړې وي. مونږ ډېر سره اوسپین مخونه، غټ څټونه او قوی وجودونه گورو چه په راز راز روحي او اخلاقي مرضونو اخته دي او ډاکترانو ته ځانونه نه ښی. زموږ طبیان هم په دغسې نا جوړیو ښه نه شي پوهېدلی اوله مریض نه دطیب حال ډېر بتر معلومېږي. دیوه ملت دپاره تر هر څه دمخه دا په کار دی چه خپل اخلاقي شان او وضعیت ته ملتفت شي او خپل زړه او دماغ معاینه کړي. داخلاقو رڼا زموږ په هیواکښی لکه دغلو ډیوه ډېره خړه او کم نوره ده په دغسې تیاره او تور تم کښی د انسانیت اوسړیتوب صفات او خوبونه ورکېږي اوسړي ته څه نه پاته کېږي.

مونږ اوس نژدې نژدې داسې مرحلې ته رسېدلي یو چه بد اخلاق ښه گڼو او په ناوړه خوښو افتخار کوو ځکه چې اخلاقي ذایقه موبایللی ده او خواږه راباندې ترخه لگېږي.

اوس مونږ فريب، چل او ټکی هوښیاری بولو، له یوه او بل سره مجامله او مناققت، بېځایه مراعاتونه او د حق ویلو په ځای کښې چوپ کښېناستل مهارت او هنر گڼو، صداقت راته دساد گانو خوی او خصلت معلومېږي اوسخاوت دبدوی او ابتدائي اقوامو عادت شمېرو.

ډېر خلق شته چه له اخلاقي مباحثو څخه مړښت او بې نیازی ښکاره کوي او وایي هغه خویونه چه پخواستایل کیده اوس نه په کارېږي، مونږ باید زاړه تعلیمونه پرېږدو او په دې اقتصادي عصر کښې د جود اوسخا سندري ونه وایو. زه دا منم چه ددې عصر اقتضا په اخلاقو او عاداتو کښې څه تغیر پېښ کړی او اخلاقي ذوق بې څه قدرته اړولی دی. په دې وخت کښې صداقت اوسخاوت عناوین د چا توجه نه جلبوي مگر دانشم منلی چه اخلاقي تعلیم بیفایدې دی او ضرورت ورته نشته.

ترڅو پورې چه انسان په دروغو شرمېږي، تر هغه وخته چه یو انسان دبل انسان صمیمیت او ملگرتیا ته محتاج دی، ترهغه زمانه چې انسان په مینه او معاونت خوشحالیږي او د دوستۍ قدر کوي مونږ به رښتیا او وفا، اخلاص او محبت، ایثار او سخاوتیو او احسان ونېکۍ ته به په ښه سترگه گورو.

ځینې کسان چه په دواړو کښې کارونه کوي اورسمي وظائف لري هغوی داخلاقو له کتابه یو یادوه شیه غوره کړی او هماغه کافي گڼي.

دوی ډېر ځله په وظیفه شناسۍ او پاک نفسۍ ویاړي او دچا اخلاقي مراعات په ځان لازم نه گڼي بلکه بې پروایي او بې اعتنايي ورته ښه معلومېږي او له لحاظ و خاطر سره مجادله ضرور بولی. دا راز خلق سره له جدېت اوفعالیته اوسره له دې چه له چا نه رشوتو نه نه اخلي اوله حقه نه تېرېږي خلقو ته ښه نه معلومېږي او په نفرت لیدل کېږي ځکه چه دوی هغه انساني اواخلاقي جاذبه نه لري چه د خلقو توجه جلبوی او په زړونو تسلط پیداکوي.

دوی په دې رازنه دي پوهېدلي چه ژوندون یوازې فعالیت او ماشیني حرکت نه دی چه سړی پرې اکتفا وکړي او په نور څه پسې ونه گوزي.

څنگه چه مونږ په اجتماعي حیات کښې یو دبل لپاره کار کوو او تعاون ته اړیو، یو دبل ترضیې ته هم محتاج یو او ددوستانه علایقو او روابطو په ساتلو ترهغه حده چه اخلاق اجازه راکوي مکلف گڼل کېږو.

اجتماعي ژوندله مونږ نه داغواړي چه له خلقو سره یو ښه راز اتصال او قرابت پیداکړو او داخلاقو په مرسته په زړونو کښې محبتونه تولید کړو.

ښه اخلاق او ښه خویونه د همدې دپاره دي چه مونږ یوله بله نژدې او په مونږ کښې اجتماعي همدردی پیداکړي. که دغه انساني جاذبه نه وي موجوده نو دغه کلي او ښارونه چه مونږ په کښې او سو، مونږ نشي راټولولی او د دوه ورونو ژوند هم ډېر تر یخېږي او بېخونده کېږي.

اخلاق باید په مونږ کښې لوړېږي او پېرزوینه پیداکړي، له زړونو اوسینو څخه عنادونه او حسد و کدورت وباسي، ژبه په رښتیا ویلو او حق بیانولو وچلوي او دحرص اوشهواتو مخه ونیسي.

د یوه ملت اخلاق چه فاسد او خراب شي هغه اړومرو د انحطاط اوتیټوالی خوا ته درومي او له ډېرو بدبختیو سره مواجهه کېږي.

په یوه ملت کښې که اخلاقي پابندی نه وي موجوده، هلته قوانین او اجتماعي نظام د مفاسدو او مظالمو مخه ښه نشي نیولی او عدالت ښه نه قایمېږي، هغه خلق چه له ښو اخلاقو تېر شوي دي او اخلاقي تربیه نه لري هلته ډېر فجایع او مصیبتونه لیدل کېږي او انسانان سمه لاره پرېږدي په نفس وشیطان، هوا او هوس پسې درومي.

هلتۀ عیاشي اوشهوت پرستي، دروغ ویل او حق پټول رواج پیدا کوي او دخبرو صلاح مینه له زرونو څخه وزي، په انساني شعور او ادارک کښې تغیر پېښېږي، دښو او بدو تمیز څوک نشي کولی، د فضایلو قدر او قیمت کمېږي، صبرو ثبات استقامت او حقانیت په افرادو کښې نه پاته کېږي، هر څوک هرڅه کوي او شرم و حیا له سترگو وزي، هغه تقوی او عفت چه انسان له هلاکت او رذالت څخه ساتي ضایع کېږي او افراط و تفریط د عدالت او مساوات ځای نیسي. ددغو ټولو ملاحظاتو په اثر یوملت باید خپلې خزانې دومره ټینکې ونه ساتي لکه چې خپل ملي او عالي اخلاق ساتي. داخلاقو ساتنه ترهرڅه زیاته ضرورده، که اخلاق نه و، هیڅ نشته او هیڅ نه پکارېږي. بې اخلاقو ژوند د مریضانو او رنځورانو ژوند دی چه له ډېرو شتو سره بېخونده او بې مزې وي. دغه راز نا جوړتیا صحیح ادیان او لیکوال ورکولی او کمولی شي او د همدوی کار دی چه لوړ او عالي اخلاق په ملت کښې وساتي او محوه کېدونه یې پرې نږدي.

تعلیم او تربیت

چاچه د تعلیم او تربیت ټکی اورېدلی او د دواړو په مفهوم اومعنی کښې بې غور او دقت کړی دی هغه پوهېږي چه تعلیم بېل شی او تربیت بېل شی دی.

علم په ټوله نړۍ کښې تقریباً یو راز وي مگر تربیت په هر ملت او هر مملکت کښې بل راز کېږي. علم په لږ وخت کښې دیو څه کتابونو په ورلو او ترجمه کولو له یوه ځایه بل ځای ته نقل شي مگر د تربیت انتقال عمرونه او ډېر وسایل غواړي. د علم ښودنه د یوه ملا او معلم کاردی، مگر تربیه کول دمحیط او جامعې، دمور او پلار، دکور او کورنۍ، دیوه قاید او مرشد وظیفه ده.

علم په الفاظو او کلماتو کښې ځای لري مگر تربیت په عمل او کردار کښې ځان ښیي.

دغه راز تعبیرات زښت ډېر دي اوسړی کولی شي چه د تعلیم او تربیت راز راز تعریفونه وکړي او بیل بیل لفظونه ورته په هره ژبه کښې پیدا کړي. تعلیم ته ښودنه یا پوهونه ووايي او تربیت روزنه او پالنه وبولي، هغه آسان او دا ګران کار وګڼي. د مدنیت او تهذیب، اخلاقو او عاداتو اساس تربیت وبولي او په اختراعاتو او اکتشافاتو کښې علم ته زیاته برخه ورکړي.

دا کېدای شي چه دیوه سړی فهم او ادارک، پوهه او هوښیاري زیاته وي، کتابونه یې ډېر لوستی وي، معلومات یې له مدني اشخاصونه هېڅ کم نه وي مگر د تهذیب او تمدن په لحاظ په ډېرو ابتدایي مراحلو کښې پاته وي.

یو سړی دا کولی شي چه دمعلوماتو او نظریاتو په اعتبارد خپلې جامعې اومحیط له عمومي سطحې ډېر لوړ شي، خپل لباس او خپل ظواهر بل راز کړي مگر خپله محیطي او نژادي تربیه هغومره نشي اړولی او هغه ترقی چه په هغه خوا کښې کوي دلته یې لسمه برخه هم نشي کړای.

رښتیا وایي چه څنګه غر هغسې یې کربوری، که یو سړی هر څه وکړي او سل رازه صابون په ځان ووهي بیا هم دخپل هیواد تربیوي رنګ له ځانه نشي لرې کولی او خپله ملي تربیه نشي اړولی.

ښایي چه تاسې په غرونو کښې له سمې نه ښه ښه ملایان پیدا کړئ چه د کتاب په حاشو اونکتو به ډېر ښه پوهېږي، په منطق او فلسفه کښې به یې شهرت لرې ځایوته رسیدلی وي مگر وضعیت او ناسته ولاړه به یې د غره والو وي او په اخلاقو او عاداتو کښې به له هغوئ نه څه ډېر فرق نه لري.

هغه به په ښارونو کېنې ډېرې شپې تېرې کړي وي، علم به يې له سمې او اوارې نه غره ته خپلولی وي مگر د ښاروالو او سمه والو تربيت به يې له ځانه سره نه وي وړی. ډېر پوهان به وي چه په ډېرو دقيقو علمي مسايلو به پوهېږي مگر کوم نواقص او عيبنه چه د محيط په تربيه کېنې وي هغه به نشي ليدای او په دې باب کېنې به له عوامو ډېر فرق نه لري. دلته هغه مشهوره قصه رايدېږي چه د پښتنو په سيمه کېنې دوه غرونه دي يوه ايلم او بل ته دوه سړی وايي، څه خلق چه دايلم په لمنه کېنې اوسي هغوی خپل غرجک گڼي، څه نور چې د دوه سړی په اړخ پراته دي هغوی وايي دوه سړی هسک غړ دی.

ددوی په مينځ کېنې هروخت په دې خبره جگړه وي او کله کله په کېنې سرونه هم ماتېږي، په دغه ځای کېنې کوم وخت يوطالب العلم له خپل استاذ سره د ابث راواخيست چه مونږ ولې ټول عمر په خوشې خبره جنگونه کوو او يو بل ژوبلوو؟ دانا پوهی بايد ورکه کړو او دا عادات پرېږدو، استاذ هم دده تائيد کاوه او دا جنگونه يې د حماقت او نادانۍ سنداو حجت گانه، په دې بحث کېنې له طالب نه وويل شوه معلومه خبره ده چې دايلم غرجک دی او دوه سړی ټيټ دی، دلته د ملا صاحب هغه ټولې خبرې هېرې شوې او طالب ته يې په بدو او ردو ويلو شروع وکړه، طالب هم دايلم په غره ټينک ولاړو او له استاذ سره په جگړه اخته شو.

وگورئ! دوی دواړه د علم او پوهې له خوا پوهيدل چه دا جگړه د ناپوهۍ علامه ده مگر د محيط له تاثيره يې ځانونه خلاص نشو کړای او که هر څه و، بيا هم يو د ايلم او بل د دوه سړی و. علم او پوهه سړی پوه کولی شي مگر منع کولی يې نشي ځکه چه تربيه په علم باندې غلبه لري. يوسړی دا کولی شي چه بل په خبره پوه کړي مگر ښه کولی يې نه شي، انسان په ډېرو شيانو پوهېږي مگر کوی يې نه، پوهول د علم کاردی مگر ښه کول او په ښه لاره بيول صحيح تربيت غواړي.

د قضاوت شعور

ځينې کسان دي چه په خپله پړه نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کېنې ملامت بولي. دوی هر څه کولی شي مگر په ځان باندې د ملامتۍ حکم نشي کولی او خپله گناه ورته دنورو له ثوابه ښه ښکاري، دوی په خپل ځان او په خپلو کړو هيڅ قصور نه ويني او داسې معلومېږي لکه چې ددوی سترگې د ځان د ليدو د پاره نه وي.

د دوی د ډيوې لاندې هميشه تياره موجود وي او هغه څه چې بايد په ځان کېنې وگوري په جهان کېنې يې گوري. دوی چې په خپل گروېان کېنې سر ښکته کړي او ځانته متوجه شي يوه ذره ملامتي نه شي ليدای مگر چې بل ته متوجه شي ډېر واړه شيان په نظر کېنې غټ ورځي او په لږمانه کېنې هډوکي پيدا کوي ددغسې اشخاصو انساني شعور ډېر کمزوری وي او د وجدان سترگې يې ړندې وي.

دا راز خلک د انصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېر شوي، او د بل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابر وي. دغسې انسانان چې دخپل عيب او قصور له ليدلو عاجز دي اودغه توان نه لري چې په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي، دخپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عيب ورته هنر معلومېږي.

هغه د قضاوت شعور چه په حيوان کېنې نشته او په انسان کېنې شته سړی مجبور وي چې خپل ښه او بد وسنجوي او هغه وخت چه دده معامله له نورو سره پيداشي ځانته تر څخ ونه وهي او ډېره ښه منصفې وکړي.

هغه وخت چې انسان د ځان او د بل په حق کېنې حکميت کوي او ځانته د قضاوت په حق قايلېږي بايد خود خو اهي او خود غرضي پرېږدي، د ځان مينه له زړه نه وباسي، د خپل اوږدې فرق ونه کړي، د حق په ستونې پښې کېنېږدي

او له حقه څخه تېر نشي، عدالت او حقانيت له انسان نه همدغه تقاضا لري او د قضاوت شعور داغواړي چې انسان به له خا نه سترکې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دانه وایم چه څوک به هېڅکله کوم بد یا ناوړه کار نه کوي، هېڅکله به د چا په حق کېږي کرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شیطان په لار درومي ځکه چه زه په دنیا کېږي دیوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هیواد کېږي پرېښتې نه غواړم، زما آرزو یوازې همدغه ده چې انسان یواخلاقي احساس او د قضاوت صحیح شعور ولري چه خپل نفس هم محاکمه کړی شي او په خپله گناه اعتراف وکړي. کله چه انسان له ځانه سره یوازې کېږي او په خپل گروېوان کېږي سربسته کوي باید خپل عیبونه خپل نقصانونه ولیدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښیماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالیږي.

انسانان هم هغه انسانان ډېرېښه گڼي چه په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني، هغه څوک چې گناه کوي او ځان گناهکار نه بولي، هر څوک ورته په قهر اونفرت کوي او د خدای درحم او مهرباني مستحق نه گڼل کېږي، دانسان اوشیطان فرق همدغه دی چې یو په خپل قصور او پخپله گناه اقرار کوي او مغفرت غواړي، هغه بل د خپلې سرکشی او نافرمانۍ دپاره دلایل پیدا کوي او ځان گرم نه بولي.

د عصیان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له گناه نه لوی جرم بلل کېږي په خپله گناه نه قایلیدل او خپله پړه نه منل دی.

ذوق

څوک چه د یوه ښه شعر په لوستلو، دیوې ښکلې نغمې په اړوبدلو، دیوې ښې منظری په لیدلو پخپل نفسی حالت او کیفیت کېږي تغیر وینی او د خوشحالی احساس کوی هغه ته د ذوق خاوند ویل کېږي، او هغه چه له دې ټولو شیانو پټې سترکې تېرېږي او په بې اعتنايې ورته کوري د بې ذوقو په ټولگی کېږي راځي.

د یوه مدنی او بدوی انسان فرق هم د ذوق او حساسیت په اعتبار ډېر ښه معلومیږي.

هغه څه چه یوشاعر او دشعور خاوندې داسمان په رڼو ستورو، د سپوږمۍ په سپینه رڼا، د دریاب په مستۍ، دشنو بېونو په سمسورتیا، د بېلو په نغمو، د ښکلو په ناز او خندا کېږي کوري د غرو شپانه اوساده انسانان بې هم وینې مگر په دواړو یوشان اثر نه کوي او په احساس کېږي بې ډېر تفاوت موجود وي.

هغه کسان چه د شعر او ادب له اغېزې لاندې نه دي راغلي او دغه حلال سحر پرې تاثیر نه کوي باید پخپل ځان ووېږي اوپوه شي چه انساني احساس بې ډېر کمزوری دی او له ذوق څخه لږه برخه لري.

هغه ذوق چه انسان ته دخورو اوترو و خوند ښي حیوانات بې هم لري او مچان هم د خورو احساس کولی شي مگر هغه بل ذوق چه د لطایفو او محاسنو په خوند باندې پوهیدل دی هغه یو بل شان تلذذ دی چه په خوراکو نوکښې هېڅکله نه موندل کېږي او له شهنوي خوندو نه هسک مقام لري.

دا ذوق بېلبله دگلزار لورته بیایي او هغه ذوق کارغه په مردارو پسی گرزوي. بې ذوقی د انسان لپاره لوی عیب دی او هغه څوک چه د ښو خبرو او انسانی فضایلو په خوند او کیف نشي پوهېدلی له ډېر لوی نعمته محروم دی. هغه چاته چه دزرکو له اوازو درزکو کباب خوندور کوي او د رباب له ترنگه دغوری شرنک ته زیات خوشحالیږي د هغه په حال افسوس او حسرت په کار دی.

دغه شان خلق دوطن له خرابۍ نه د خپلې اشتها په خرابۍ ډېر خپه کېږي او بې له شخوند وهلوپه خوندنشي پوهیدلی. څوک چه د خیر رسولو او عواطفو ذوق پیدا کړي هغه بیا له ډېنه چه ځان وری پرېږدي او بل مور کړي ډېر خوند اخلی او دغه مزه په ډېرو خوندورو طمامونو کېږي نه مومي.

پوهان او مشران باید د صحیح او انسانی ذوق په پیدا کولو او روزلو کوشش وکړي او حیواني ذوقونه په انساني ذوقونو بدل کاندې. هغه کسان چه دشهو اتوپه استسقی اخته دي او داتنده پکښې زیاته شوېده که هغوی هرڅومره خوږوب اوسیراب شي نسونه یې پرسېږي اومري مگر تنده یې نه ماتېږي او قناعت ئې نه حاصلېږي. ددوی اساسي علاج دانه دی چه خواړه او اوبه پرې زیات کړو بلکه اصلي چاره یې پرهیز او درنځور ذوق مخالفت دی.

که ذوق مریض او علیل وي یاله فسق او فجور سره اشناسي دغه ملکوتي انسان د حیواناتو په غوځل کېږي تري اومقام یې ټیټوي مگر که دغه مادي ذوق له معنوي عالم سره اشنایي پیدا کړي او نور خوندونه وپېژني انساني سوبه لوړېږي او عالي اخلاق په محیط کېږي رواج مومي. دذوق تربیه او پالنه د عالي ادب او شعر کاردی او په ادبي درسونو ذوق عرفاني کېږي.

هغه روحي امراض چه ډاکتران یې علاج نشي کړای د شعر او ادب خاوندان یې په اسانۍ چاره کولی شي. که په شعر او ادب کېږي معنوي ذوق او عرفاني شعور حلول وکړي او شاعر دظوا هرو په ځای حقایق او معاني وستايي کیدای شي چه دیوه ملت په روحیاتو، اخلاقو او عاداتو کېږي تغیر پېښ کړي او ذوق یې ورواړوی. هغه احساس او هغه مینه چه له سلیم ذوق څخه پیدا کېږي په اجتماع کېږي ډېر ښه تاثیر لري او د ډېرو بدبختیو علاج پرې کېږي.

خیال

خیال یو پټ معنوي قوت دی چه له واقعاتو او محسوساتو نه هغه خواځینې شيان ویني او په غیبی حقایقو پورې زړه تړی.

په کومه لاره چه خیال تللی شي هلته عقل دړندو په شان تېرېږي او څه نه ویني. د انسان د فکر او عقل مانۍ په خیال ولاړه ده او دملتونو په حیات کېږي ډېره ستره او مهمه برخه لري. کوم علوم چه عقل پرې یقین کړی دی او دخيال برخه په کېږي ډېره لږه معلومېږي که غوراو دقت وکړو خیال په کېږي ډېره برخه لري.

که تاسې له یوه ریاضي دان څخه د (واحد) تعریف وغواړئ چه دریا ضیانو ابتدا او انتها گڼل کېږي یا د هندسې له یوه عالم څخه د (نقطې) پوښتنه وکړئ چه ټول خطوط ورځنې پیداشوي اوله خطوطو څخه بیاطول، عرض او عمق یعنې مقایس ثلاثه پیداشوی دغه دواړه شيان بې له خیاله وجود نلري. دغه دصحراکانې چه مونږ یې په حجریت او کانیټوب پېژنو دا هم دخيال اغېزه ده او دانسان تحلیل دتجربو او تجمد په صورت ورته قایل شوی دی.

که چیرې انسان د خیال له قوته محروم وای او بې له محسوساتو بې نور څه نه لیدلی عقل اوفکر یې دغی درجې ته نشو رسېدلی او په غیب یې ایمان نشو راوړلی. خیال په انساني ژوند کېږي نشاط اوسرور پیدا کوي او احساسات و عواطف

روزی. هغه شی چه دانسان په نظر کښې معنوي محسنات او روحي آما ل ځلوي هغه خيال دی او همدغه شی لکه یوه ښکلې حوره انسان په هر حال کښې خوښ او خوشحاله ساتي.

دوطنخواهي احساس، د ازادۍ ارزو، دشهرت تمنا دانسان یوه خیالي معشوقه ده او همدغه شی یې یوې خوا او بلې خواته بیا یې اولوی لوی کارونه پرې کوي. همدغه انساني تخیلات دي چه دیوه ملت خواره واره افراد راغونډوي او اجتماعی جذبات و احساسات ژوندی کوي، خيال په شعر او ادب کښې ډېر د خل لري او شعراً او ادباء د خيال په مرسته عواطف او مشاعر راوښوي.

چیرته چه شعر او ادب کمزوری او خیالات مړه وي هغه ملت هم مړېل کېږي او انسانان د مادياتو په مینه کښې ور کېږي هلته په زړونو باندې مایوسي اوافسردګي غلبه پیدا کوي او د عرفاني نهضت او ارتقا مینه له مغزونه وزی.

په دغسې ځایونو کښې خلق په مساجدو کښې ناست وي سرونه یې په زنگنو ایښی وي، خطیبان خطبې او خطابې لولي، مگر د دوی په زړونو کښې هېڅ جذبه هېڅ جوش او حرکت نه پیدا کېږي او ټول په مراقبه کښې ویده وي. مجالس او محافل یې روحه وي، جراید او مطبوعات څوک نه لولي، خلق ظاهراً په کلو او ښارونو کښې اوسي مگر په زړونو کښې سره بېل او جدا وي.

د هرچا غم او خوشحالی ځانته وي، هېڅوک له هېچا سره رابطه او علاقه نه لري، همدردی او غمشریکي له مینځه ځي او یوه بېشعوره ړنده دنیا جوړېږي.

که په شعر او ادب کښې له خيال او تخیل څخه کار واخلست شي او له خيال نه استفاده وشي له ړندو سترگو نه هم اوبښکې تو یوي اوله کابو نه سخت زړونه نرموي.

تاسې فرض کړئ چه په یو ځای زورور سیلاب راشي او د ډېرو خلقو کورونه خراب کړي، ډېر مالونه او ډېر انسانان له ځانه سره یوسي اوبښکې ونړ، ماشومان او سپین ږيري په اوبو کښې لاهو کړي، که مونږ دغه حادثه دیوه خبر او اطلاع په صورت شایع کړو دومره تاثیر به ونکړي لکه چه یو ادیب دغه واقعه په یوه ډرام کښې تصویر کړي یا یو شاعر ورځنې موثر اومهیج شعر جوړ کړي او خيال پکښې خپله ساحري صرف کاندې. داواضحه خبره ده چه خيال په عواطفو او احساساتو باندې حاکمیت لري او تعقل محض دغومره رقت او دقت نشي جلبولی. که انسان یوازې د عقل په نغوته کار کولی نو د سیلاب یو مختصر خبر او د تلفاتو احصائیه کافی وه چه د مصیبت لیدونکو دپاره د نورو همدردی اودلسوزي حاصله کړي او د شعر ورومان وظیفه په ځای کړي مگر دا هېڅکله نشي چه یوه سره بې روحه معقوله خبره لکه یوشعر او ادبی شاهکار چه له خيال او تخیل نه پکښې کار اخلست شوی په زړونو اثر وکړی او عواطف و خوځوی.

عشق او حرص

کور په کوراو کلي په کلي ګرزېد مه، دهرچا به چې څه په خدای لورېدل هغه به یې زما په ځولۍ کښې غورځول، رنگ په رنگ غلې او دانې به زما په ګوډي کښې تولیدې او په کچکول کښې به مې څو ډوله ټوکان جمع شوه مګر زه به نه قانع کېدم او زما سرگرداني نه ورکیدله. له یوه کلي به بل ته تلم اوله بل نه بل ته، هېڅ نه وم خبر چې زما لیلی په کوم کور کښې ده؟ اوزه څه شی دومره لالهانده کړی يم؟

زه به لکه د هوا مرغه سرگردانه گرزېدم او نه به پوهېدم چه دکوم دام او کوم ښکاري ښکاريږم؟ ما ته نه وه معلومه چه دا د حرص او لوري سرگرداني به کله او څنگه قطع شي؟ لکه چه د هوا مرغان په يوه پټۍ، يوه باغ او يوه بڼ کښې نه ايسارېږي زه هم د يوه کلي او يوه کور په خيرات نه قانع کېدم او په ډېرو گرزيدو به نه سترې کيدمه.

زه په دې نه پوهېدم چې د گلزار بلبلي ولې په دانو پسې نه ځي او لکه کارغان مردارۍ نه لټوي.

ددې سرکشول زما دپاره ډېرگران کار و او د دنيا په دغسې اسرارو پوهېدل هم څه اسانه کار نه دی. دعلم او پوهې رياران د هرچاکورته لاره نه لري او هر چا ته د معرفت له دنيا نه خبر نه راوړي.

ماته دا پته نه لگېده چه دحرص علاج په څه شي کېږي؟ او هغه څه چه دانسان مخه له ټولو شيانو يوه شي ته راگرزوي څه بې بولي؟

زه ډېره موده دغسې سرگردانه او لالهانده در په در، خاورې په سر وگرزېدم او خير مې غوښته چه نا ځايه مې په يوه ښکلې ليلې سترگې وښتې او د جمال پرېښتې خپله راته خير راوړ.

زه اوس د بل چا سره خبرې نه کوم او بل څوک نه وينم يوازې له خپلې محبوبې سره راز و نیاز لرم او وایم: څه ښه ورځ وه، څه ښه ساعت و چه د کور مزدوره له کاله وتلې وه او تا پخپله له دروازې نه سر راښکاره کړ.

تا ماته وکتل او ما تا ته، پدې کتلو کېښې نه پوهېږم څه اثر موجود و، چه زه بې له نورو کورونو راستون کړم او يوازې ستا د درملنگ شوم. تا ما ته په اصل کېښې د عشق او محبت خير راوړ او زما لوړه دې بيخي ورکه کړه. زما د حرص کجکول دې مات کړ او د خوراک و ځکاک فکر دې رانه وېوړ. زه اوس د بلبلي ژوند په راز پوه شوم، ما ته اوس دا علم بې صوته او بې الفاظو حاصل شو چه د حرص علاج بې له عشقه په بل شی نه کېږي.

هر عشق چه وي او هره ليلې چه چا ته ځان ښکاره کړي، د جمال پرېښته وي که د علم و معنی محبوبه له انسان نه بل شی جوړوي او له ذلت او حقارت نه بې خلاصوي. د دنيا حرص او سرگرداني د عشق له برکته کمېږي او کارغان و بلبلي همدغومره فرق لري. هغه ملنکان چه په دغو کوڅو کېښې څوک په دیدار او څوک په دنيا پسې گرزي په ظاهره يو شان معلومېږي مگر په حقيقت کېښې يوراز نه دي.

هغه څوک چه بې له يوه ټوک ډوډۍ او غور هډوکۍ بل مطلب نه لري هغه ته ستا درگاه او نورې درگاه څه فرق نه لري مگر چا چه په تا پورې زړه تړلی او ستا دیدار غواړي هغه يوازې ستا د کور طواف کوي او ستا د دېوال سيوری د هماغه له سيوري نه ښه گڼي.

ستا د ښايست په گلزار باندې يوازې بلبلي زړه بايللي دي او بس. دا نور ټول هغه هوائی مرغان دي چه د خورو ميوو د پاره ځي او راځي او هره ورځ شل او سل باغونه لټوي.

ای گرانې مېنې! ای ښکليه هيواده! ای د ښکلا او نازو نعمت مېرمنې! هغه څوک چه تا نه ويني او ستا عشق بې په زړه کېښې نه دی پیدا شوی هغه ستا د درگاه خاورو ته په قدر نه گوري، ستا د بهار ارزو نه لري ستا په گلونو لکه بورا او بلبل نه تېرېږي، ستا د جړوبیو او آبشارونو، ستا د ښايسته غرونو او کڼو ځنگلونو د ښايست احساس نشي کولی ستا زرکو او هوسيو ته په مينه او محبت نه گوري، ستا له گلونو ډکه ځولۍ پرې اغېزه نه کوي، ستا ډک سيندونه او شنې درې ورته هېڅ معلومېږي.

گرانه وطنه! تر څو چه د خلقو په نظر کېښې ستا د حسن او جمال شعور او احساس پیدا نشي او بې له غورې او خورې مړۍ نور څه ونه پېژني تر هغه وخته چه انسانان يو معنوي او نظري ذوق او شعور پیدا نکړي ستا محبت د دوی په زړونو کېښې ځای نه نيسي.

دغه ډوډۍ غړپ عالم چه بې له نس مړولو بله سودا نلري او د عشق و مينې له جهان نه خبره دی ستا مينې او محبت ته نشي رسيدلی. دوی له تا نه ډېرې گټې وکړې مگر ستا عشق بې په زړه کېښې پیدا نشو دوی لکه لیوان ستا په رمو کېښې گډ شوه او ډېرې غوښې بې و خورې مگر ستا نشوه.

په رښتيا چه عشق او مينه د گټې او فايدي په رڼا كښې نه موندل كېږي او له دغه لارې څوك د عشق مقام ته نه رسېږي.
 هوا! عشق د نفع او فايدي جغ ته سر نه ټيټوي بلكه شروع يې په دغه قربانۍ باندې كېږي.
 عشق د سوداگرۍ متاع نه ده او خيتور پرې نشي پوهېدلى. د عشق درس بايد له بلبل او بورا څخه واخستل شي او د
 شعر و ادب په نغمو كښې د وطن او هېواد عشق و مومو.
 دا سندرې د وطن شاعران وائي او شعر و ادب دا كولى شي چه مونږ له دغه عشق سره اشنا كاندې.

دمشرانو عشق

څوك چه لوى شي او دمشرتوب لوړې درجې ته ورسېږي هغه بيا په دغسې ډيوو چه په يوه كور كښې بلېږي ځان نه
 سېزى او نه لكه هلكان په كوم سپين مخ يا ملالو سترگو خپل زړه بايلي.
 هغه هېڅكله د دنيا په سرو او سپنو داسې نه مين كېږي لكه په مال مين سوداگر چه شپه او ورځ د دنيا په غم كښې ورك
 وي او بل هېڅ شي ته بې پام نه وي، مال لا څه چه د خپل ځان، خپلو لوبو او ځامنو، د خپل تېراو كهول مېنه
 اودوستى هم پرې دومره غلبه نه كوي چه نور هر څه هېر كړي او يوازې خپل غم وژاړي.
 مشران او لوى خلق دغه ټول محبتونه چه واړه خلق يې لري په يوه عشق قربانوي چه هغه د ملت او هېوا د عشق دى.
 د همدغه عشق په اثر د ملتو مشران دمشرتوب حق پيدا كوي او د بابا توب مقام او منزلت مومي.
 څنگه چه يو طفل او كوچنى د ډېرې ناپوهۍ په وخت كښې خپل پلار پېژني او په غېر كښې ځان ورغورځوى ملتونه هم
 كه هرڅومره بې تعليمه وي دخپلو خوا خوړو مشرانو تيمز كولى شي او د دوى په ځولۍ كښې ځان اچوى، خپل ټول
 مقدرات دوى ته سپاري او په دوى اعتماد كوي.
 د عشق په جاذبه كښې دغه قوت موجود دى چه احمد شاه غوندي د پنځه ويشت كالو ځلمى د ټولو پښتنو بابا كړى او
 د ډيلى په تخت بې كښنوي. د پښتو نخوا او پښتنو عشق احمد شاه بابا ته لويه شهنشاهي وركړه او ډېرو سپين ږيرو دده
 بابا توب ومانه ځكه چه دى رښتيانى مشر و او هغه عشق چه په مشرانو كښې پيدا كېږي په ده كښې موجود و.
 ده په دروغو خپل وطن او هېواد ته دانه دى ويلي:

ستا د عشق لــه وينــو ډك شــوه ځيگرونــه

ستا پــه لاره كښــې بايلي ځلمــي ســرونه

قاتــه را شــمه زړــگۍ زمــا فــارغ شــي

بــې لــه تــامې اندېشــنې د زړه مارو نــه

دډيلي تخت هېرومه چه رايا د کرم

زما ديشکلی پښتو نخو وا دغروسرونه

که تمامه دنيا يو خوا ته بل خوا يې

زما خوښ دی ستا خالي تش ډکرونه

احمد شاه به دغه ستا قدر هېرنه کا

که ونيسي دتمام جهان ملکونه

څوک چه معنوی رشد او بلوغ ته ورسېږي او د مشرتوب درجه ومومي هغه له وطن او هیواد سره همدغسې عشق پیدا کوي او وطن ته د عشق په نظر کوري، هغه بیا د غرو په څوکو، د صحرا په لمنو، د وطن په کانو او بوټو کېږي یوه داسې تجلی اورنا ويني چه هر څوک بې نشي لیدای او هر چا ته ځان نه بښي. څنگه چه یوښاپیرک ځلانده لمرنشي لیدای، یو کوچنی د خلعتوب احساس نشي کړای، د دغو ټیټو ډیو و پتنگان دستور و ډیوو ته نه رسېږي، دغه عالی عشق ته هم هر څوک نه رسېږي اونشي رسیدلی. دا عشق د مشرانو او لویو خلقو په برخه دی او بل کیف لري. ددې عشق نښې او علامې بل راز دي او ځانته شواهد لري. تاسې دغه عشق او د حسن و جمال عشق سره بیل کړئ او هغه منظره چه د مجنون او لیلی په عشق کېږي بې وینئ له سترگو لری کړئ. دا هغه راز مینه ده چه د پلار او ځوی د مرشد او مرید د شاگرد او استاد تر مینځ وي او بې له غمخوړی او خیر خواهی نور مظاهر نه لری. په دې عشق کېږي ناز و نیاز، بی پروايي او تغافل نه ځانېږي اونه په کېږي رقیب او ریبار شته. له دې عشق سره رحم و عاطفه، ثبات او متانت همدردی او ایثار ملگری وی او له هر راز تهمتونو بې لمن پاکه ده. دلته لېونتوب اوله خپله پردیو بېلېده نشته او نه پکښې د معشوقو له لاسه شکایت او له رقیبانو سره حسد لیدل کېږي. له دې عشق سره د پیسو مینه او د مادیاتو محبت نه یو ځای کېږي. هغه څوک چه په پیسو مین وي او پیسې ټولوي هغه هېڅکله یو قام په ځان باندې نشي راټولولی. هغه کسان چه قومونه پرې غوندېږي هغه پیسې نه غوندوي او دغه مینه له زړه څخه باسي. کوم اشخاص چه قصې کتي هغه پیسې نه کتي او په بت شکنۍ افتخار کوی. دا کیدای شي چه قلندران او درویشان د ملت مشران شي او خلق بې په مشرتوب ومني مگر د پیسو مینان او سود خواره یا بډې خواره هېڅکله د مشرتوب لوړه درجه نه مومي اونه د مشرانو عشق پیدا کولی شي. ای هغو کسانو چه د مشرتوب آرزو لری او لویوالی غواړی! راشئ! چه د خود خواهی او ټیټو مینو مراندې او تنابونه پرې کړو او د لمر و سپوږمۍ په خوا کېږي خپلې خیمې ودروو. راشئ! چه له دې کوچنیو ځالو والوزو او لوړ پروازونه وکړو. راشئ! چه یوملی او وطنی شعور پیدا کړو او د وطن غرو او رغو، کانو او بوټو ته په مینه اومحبت وگورو.

که دغه شعور او دغه احساس ژوندی شویا به هر یو بل ته محبوب معلومېږي او هېڅوک به هېچا ته په نفرت نه گوري. یو بډای به د خوارانو دلداری کوي، یو عالم به ناپوهانوته سمه لاره ښیي، یو طبیب به د رنځورانو په علاج پسې ګرزي، یو قوی به د ضعیف پټی په اوږو واخلي او ټول به یو له بله څارېږي. راشی! چه همدغسې وکړو او ددې په ځای چه یتیمان وژروو د یتیمانو اوبښکې پاکې کړو او د دردمنو له حاله ځان خبر کړو.

یوازېتوب

هغه خواږه ملګري څه شوه چه ټوله ورځ به مې ورسره لوبې کولې او یو ساعت به هم نه بېلېدو. هغه کانې به اوس چېرته وي چه د شپې به مې په جب کښې ساتل او یوه شېبه به مې له ځانه نه بېلول. هغه ونې به اوس څنګه وي چه مونږ په کښې ټالونه اچول اوله ملګرو سره به مو یو ځای ځنګل. داشیان اوس یو هم نشته او زه بېخي یوازې یم. هغه خاورې چه مابه په کوڅو کښې ورسره لوبې کولې باد ویوړې اوزما خوشحالی هم ورسره لاړه. هغه د ګاټو او لوبو میدان به هم وران شوی وي، د ګودر غاړه به هغسې نه وي د خیزونو ځای به هم بل راز وي. دا څه وشوه؟ او څه راپېښ شوه چه زه پې له دې ټولو بیل کړم او بېخي یوازې شوم. زه خو به یو ساعت له خپلو ملګرو نه بېلېدم او پې له هغوی مې ساعت نه تېرېده اوس ولې یو ملګری نه لرم او چا ته نه نژدې کېرم. هغه بله ورځ چه زما یو پخوانی ملګری دلته راغلی و، ما ورسره هغسې دمېنې مرکه ونکړه او بل راز راته ښکارېده، هغه به څومره خپه شوی وي او په زړه کښې به پې څه تېرشوی وي، هغه به وایي ده اوس خپله جامه بدله کړه او خپل پخوانی اشیان پې پرېښودل. ماته خودی زښت ډېر ګران و، اوله هر چانه به مې ښه ګانه، ده هېڅکله دا ګمان نه کاوه چه زه به له ده سره دغسې پې پروایي کوم او دده مینه او محبت به هېږوم. ما هم دغه تصور هېڅکله نه کاوه چه زه او دی به دومره پردی کېږو او زړه ملګرتیا به پرېږدو. نه پوهېږم زما او دده تر مینځ چاتوړې کټوې وګرزوولې او زموږ زړونه پې یوله بله تور کړه. دی خو زما ډېر خوړ ملګری و، ما ولې دده قدر ونکړ ولې مې ده ته په مینه او محبت ونه کتل؟ کالي پې زاړه و او څه پې نه درلوده که دناپوهۍ په وجه راته بل راز ښکاره شو؟ زه اوس د عزت او اعتبار خاوند یم او دی لا چانه دی پېژندلی، که کوم بل علت اوسبب موجود دی چه زه او دی پې په زړونو کښې لرې کړو او پخوانۍ رابطه پې قطع کړه. ښایي چه دغه خبرې ټولې رښتیا وي، ما ډېره موده څه توراو سپین ولوستل اودی په هماغه پخوانی حال پاته دی زه اوس له کتابونو او اخبارونو سره اشنا شوم او دی یوه چټۍ نشي لوستلی، زه په یوه ماڼۍ کښې د ماموریت په چوکۍ ناست یم او دی پخپل کور کښې پوزی نه لري، زما خلق قدر کوي او دده سلام هم نه اخلي مګر دا نو ولې زما اودده

د بېلتون سبب کېږي ولې زما او دده ملګرتيا قطع کوي. که يو تن څه نه لري او غريب وي هغه سره به سړی خپله
اشنایي قطع کوي او که به مرسته او کومک ورسره کوي.

که دسړی یو ملګری ناپوه وي او په څه نه پوهېږي هغه به پوه کوي او که به یې له خپل مجلسه شړي.
هغه انسان چې دپوهې اولیاقت دعوه کوي او ځان دپوهانو دډلې ګڼي څنګه دا قبلولی شي چې د خپل هېواد خواران
او غریبان له خپلې مینې او محبته محروم کړي او علم وپوهه د بېلتون اولرېوالی موجب وګڼي. دا عادات خو له یوه
ښاغلی انسان سره نه ښايي.

علم او پوهه باید یوسړی له نورو نه بېل اولرې نکړي او نه د دنیا عزت او اعتبار یو انسان له خوارانو او غریبانو نه
وشکوي.

هغه علم چې د کودو په شان دوه خواړه ملګري بېلوي او د غرور موجب ګرزي له ناپوهۍ نه بې زیان او ضرر ډېر دی او
هغه سواد چې سړی له محیط او اجتماع نه لرې کوي اوله نورو نه دسړی زړه توروې په حقیقت کېسې همدغه توره کېو
ده او ماتول یې پکار دی.

که څوک غواړي چې په اجتماع کېسې ژوند وکړي او له محیط نه استفاده وکړي، د علم او لیاقت غرور دې له ځانه لرې
کړي، خپله هوښیاری او دېل ناپوهۍ دې حایل نه ګڼي، سړیتوب او انسانیت دې نه هېروي، اجتماعي مېلان دې نه
بایلې، خوار و غريب ته دې په خواړو سترګو نه ګوري، له ملګرو دې په هېڅ وخت او هېڅ حال کېسې نه بېلېږي، بلکه
رادي شي او له جماعت سره دې خپل غم شریک کړي او خپله خوشحالی دې هم دنور په خوشحالی کېسې ولټوي
خپل زړه اوفکر دې له نورو نه بېلوي، یوځای دې ورسره خاندې او یوځای دې ورسره ژاړي، ددوی په خوښه دې
کار کوي چې دده په خوښه کاروشي.

خوشحالی او کامیابی همدلته ده او په یوازې توب کېسې نشته، هرڅوک چې له نورو نه پردی او لرې شو هغه هېڅکله
نشي خوشحالیدلی او په یوه پټ اورسوزي.

د (من شد في النار) همدغه معنی ده او د دنیا دوزخ همدغه یوازې توب دی.

زه او ته

مونږ باید دلته داسې اورونه بل نکړو چې کلی او ښارونه وسېزي او په لوګی یې د بصیرت سترګې ړندې شي ځکه چې دا
اور د حسد اور او دشيطان له کوره دی.

مونږ به خپلې ډیوې له هغه اوره لکوو چې په کوه طور کېسې یې ځان ښکاره کړی او د زرونو او دماغونو خونې روښانه
کوي.

د حضرت ابراهیم (ع) پیروان باید پخپل عمل او یقین سور اور ځانته کلزار کړي او پخپل لاس د عالم د سپړلو لپاره
دوزخونه جوړنه کړي.

هرچا چې په پخپل زړه کېسې د حسد اور مرکړ ددوزخ اور یې نشي سپړلی او په سرولمبو کېسې سلامت پاته کېږي.
هغه څوک چې له یوه جماعت او جمعیت نه په نفرت او عناد وزي هغه هروخت په سره اور کېسې سوزي او تل په
اور کېسې وي.

ته په دې پوه شه چې زما اوستا بېلتون لویه ګناه ده.

که دوه مین سره بیل شي پروا نشته ځکه چه عشق او محبت يې نور هم زیاتېږي او دوصال ارزو قوي کېږي مگر د دوه ورونو بېلتون او هغه بېلتون چه د بغض و حسد په سبب پیداشي عالمونه تباہ کوي او ملتونه برباد وي. زما اوستا نژدې کېدل، یو کېدل، پخلا کېدل، ملګری کېدل ډېر لوی اجر لري. زه اوته دوصل لپاره یو ځکه چه فصل اوبېلول د شیطان کار دی. زه اوته به سره نژدې کېږو او ژر ژر به قدمونه اخلو چه دغه فاصله دلوی خدای په فضل اومرحمت له مینځه واخستل شي. زه اوته که هر څومره نژدې شو هماغو مړه خدای ته هم نژدې کېږو ځکه چه ارومرو به په نفس اوشیطان پښې ږدو او له نفسي اوشخصي اغراضو به تېرېږو. زه اوته به ځانته نه ګورو دملت اومملکت خیر وسعدت ته به ګورو. مونږ باید ملي او اجتماعي ګټې په نظر کېښي ونیسو او له لور افاق څخه نظرو کړو. زه به دیو کېدو اونژدې کېدو لپاره خپل هرڅه له تا قربان کړم مگر ته هرڅه له ځانه مه قربانو ه او عمومي مصلحت په نظر کېښي نیسه!

سترګې مه پټوئ!

ښه وګورئ! سترګې مه پټوئ! خدای ته ورتګ دی د قیامت ورځ راتلونکی ده، سترګې پټول، حق نه ویل، د حق په ځای کېښې چوپ کښناسل ډېره لویه او عظیمه ګناه ده. وګورئ! اوپه ځیر ځیر وګورئ، که ستاسې سترګې خلاصې شوې که تاسې هرڅه ولیدای شوه، که ستاسې بینايي معلومه شوه ډېره لویه اوستره ګټه به وکړئ. ستاسې ډېرې بدبختۍ په سترګو غږولو، لیدلو او کتلو ورکېږي. تاسې دسترګو په حکمت ښه نه یاست پوه شوي او پوره کار مو له خپلو سترګو نه دی اخستی. هغه کسان چه ګوري اوویني غله ورځنې څه نشي پټولی اوغدی پرې نه لویږي. تاسې خپلې سترګې غړوئ او ګورئ څه نه وینئ او څه نشئ لیدای، تاسې به وایاست چه مونږ شپه او ورځ پېژنو، تور اوسپین بېلوو، دانسان اوحیوان فرق کولی شو، که مونږ څه نه لیدلی هر ګوره به د چاله موټر لاندې شوی وو یا به په کندو او کپرو کېښې لوېدلی وو، په سم سرک به نه وو روان اوبې لارې به تللو. زه وایم چه اوس هم ډېر خلق بې لارې روان دي اوسمه لار بې پرې ایښی ده، ډېر خلق له ګرڼګو نو لوېدلي دي مگر ځانته نه دي ملتفت. دغه شان لیدل اوکتل چه مونږ کولی شو حیوانات بې هم کولی شي او دموټرو له مخې اوبنان هم ځانونه په څنګوي، وابښه اواوبه ویني، له پاڼو نو او کمرو ځان نه غورځوي او له حسي خطراتو نه ډډه کوي. دانسان لېده او کاته بایدله حیوان نه ډېر فرق ولري، د بنیادم نظر باید دومره سطحی او سرسري نه وي.

راځئ! چه مونږ اوتاسې د خپل نظر امتحان وړکړو چه مونږ څه ليدلی شوکه نه؟ مقصد مې دا نه دی چه د اولې شپې مياشت په مازديگر يا غرمه کېښې گورو، يا به څوکروه لری يوشی معلوموو چه انسان دی که حيوان، نردی که ښځه؟ سپوردی که پلي؟ زما مطلب بل شان امتحان دی اوبل راز سترگې مې په کار دي. هوا زه هغه سترگې غواړم چه غدر، خیانت، ریا، ټکي، ظلم اوتلبیس بلکه ابلیس ورنه ډډه کوي او دغه شیان ليدلی شي.

زه وایم دغه خلق چه تاسې په لارو او کوڅو کېښې، په بازارونو او مساجدو کېښې، يا په دوايرو او وزارتو کېښې په کراتو او مراتو ليدلی اوکتلی دی ایا تاسې دوی په رښتیا ليدلی اوکه اشتباه موکړېده. زه گمان کوم چه ډېرو خلقو ډېر خلق نه دی ليدلی او ورسره اشیایان شوي دي.

دغه سترگې چه له مونږ سره شته له کاره وتلي دي او څه نه ويني، دغه شان سترگې د هوا له مرغانو او دځمکې له ځناورو او حیواناتو سره هم شته.

هغه سترگې چه له رنگونو او اجسامو نه ماوړی نورشیان ليدلی شي هغه زمونږ په کوراو کلی کېښې له چا سره نشته او مونږ په رښتیا څه نه وینو. ما ته دا سودا په ټينگه پيدا شوې او زړه ته مې دا خبره لوېدلې ده چه مونږ څه نشوليدلی که زه غلط شوی يم زما سودا وباسئ اوما پوه کړئ.

ماخو د مخه وویل چه زه له تاسې نه په رڼا ورځ دستورو ليدل نه غواړم، زه وایم دغه کسان چه تاسې بې هره ورځ خبرې کوئ او ورسره مخامخ کېږئ يا په موټر او بگيو کېښې ستاله مخه تېرېږي تاسې بې پېژنئ چه دا څوک دي او څنگه خلق دي؟

هغه چه په ښوښو مانيو کېښې اوسي، په اعلیٰ موټرو کېښې سپرېږي نفیس لباسونه اغوندي، اوښه ښه خوراگونه خوري ایا په دوی کېښې خاينين، غداران، ظالمان اومنافقان نشته؟

دوی ټول کاریگر لایق اوصحيح اشخاص دي؟ دوی دغه جايدادونه او دا دومره ډېرې پیسې په مشروع ډول په کار او لیاقت پيدا کړي دي؟

دغه نور چه ډوډۍ نه مومي، دناستې ځای نه لري، په تن لغړ او په خيټه وړي دي په دوی کېښې دوطن صادق خدمتکاران، پاک نفسه زحمت کښه او لایق اشخاص بيخي نشته؟ دوی ټول له څرمې بېکاره او غیر مستحق اشخاص دي؟

تاسې ښه وگورئ! او ډېر غور وکړئ که دلته خاينانو، غدارانو او ظالمانو په ظلمو نو، رشوتونو او خیانتونو عالی قسرونه، نفیس موټرونه، پاڅه جايدادونه اولور مقامونه پيدا کړي وي او ډېر ښه خلق اوصالح اشخاص چه لس شل کاله بې دوطن خدمت په صداقت او پاک نفسۍ کړي وي هغه نن خوارو زار، بې کوره او بې اوره گرزني او هېڅ نه لري نوتاسې يقين وکړئ چه مونږ ړانده یواو څه نه وینو.

که چېرې ډړندو بازار نه وای او خلقو ښه او بد ليدلی هېڅکله به دغسې نه کيدل اونه به و شوی. که زمونږ په سترگو پردې نه وای د رشوت خوړوپه کور کېښې به دابنا یسته پردې نه ځړېدلې او دقصور خاوندان به په قسرونو او مانيو کېښې نه اوسېدل.

د زمانې تغیر

که تاسې هېر زری نه یاست اوستړکې نه پتوی نو په دغو لږو کلونو کې په عالم کې دېرلوی تغیر پېښ شوی او زمانه بېخي بل راز شوی ده مګر دا تغیر محسوس نه دی معقول دی او د عقل خاوندان پرې دېرښه پوهېدلی شي. دانسان وجود که څه هم په هماغه پخوانۍ حال دی، هماغه دوه سترګې دوه غوړونه او دوه پښې لري مګر هغه څه چې نن لیدلی شي پخوا بې نشو لیدلی، هغه څه چې نن بې اوري پخوا بې نشو اورېدلی، ترهغه ځایه چې نن رسېږي پخوانشو رسیدلی، په هغه شي چې نن پوهېږي پخوا نه پوهېده، هغه څه چې نن ویلي شي پخوا بې نشو ویلي. څوکاله پخوا زموږ نوکرانو او مزدورانو زموږ له جلب لاندې منډې وهلې مګر نن راسره په موټر کې یو ځای سپاره دي او هغومره فرق نه لرو.

یو وخت و، چې موږ بد بدکارونه ښه ګڼل او ستایل مو، بیا یو وخت راغی چې په دغو ستاینو شرمیدو او چوپ شوو مګر اوس بدو ته بد او ښو ته ښه ویلي شو.

زه چې نن خپل ځانته ګورم او دخپل شعور او ادراک تفاوت سنجوم پوهېږم چې په دنیا کې دېرلوی تغیر اولوی تحول پېښ شوی او زموږ په هیواد کې بې هم دېر تاثیر کړی دی.

یو وخت و چې ما به هغه څوک ښه ګانې چې چاته به بې زیان او ضرر نه رسیده مګر څه موده وروسته په دغومره ښه توب نه قانع کېدم او له ښو خلقو نه مې ښې ښې ارزوګانې هم غوښتلې، ما به ویل ښه سړی هماغه دی چې په زړه کې بې د وطن اوملت دپاره ښې ارزوګانې اوبښه نیتونه موجودوي، مګر نن په دې هم نه یم قانع او هغه څوک ښه بولم چې ښه ښه کارونه کوي او دایثار او فداکاری په میدان کې داخل وي.

دایوازې زما حال نه دی نور هم دېرملګري شته چې بې عمله ایمان کافي نه ګڼي او تشو ارزوګانو ته په څه قیمت نه دي قابل.

که څوک نن له موږ نه ستاینه او محبوبیت غواړي او ارزولري چې موږ ورته ښه ووايو اوبښه بې وګڼو هغه دې په دې پوه شي چې تش لستونې اوبې لاسه لستونې موږ نه خوښوو بلکه کار او عمل ته ګورو او دهرچا جد وجهد، قربانی او فداکاری په نظر کې نیسو. موږ اوس له پخوانه زیات هوښیار شوي یو او سادګان نه یو، موږ خلق پېژنو او په زړونو کې دېرښه پوهېږو.

موږ رښتیا ویلي شو، زموږ په زړو نوکني بې د خدای له وېرې بله وېره نشته، موږ حقایق څرګندو او حق وایو مګر ددې کاره دپاره په یوه ترتیب قابل یو او هغومره څه وایو چې خلق پرې پوه کولی شو.

موږ د ځان او دېل د پوهولو او وېسولو ټینګه اراده لرو او داکار هېڅکله نه پرېږدو، موږ غواړو چې اعمالو او افکارونه د لوی خدای په توفیق خیرې او ناولتیا ګانې ورکې کړو او د ضرورت په وخت کې دېرې ناپاکه جامې په تېرو وټکوو او په څو بارو بې ووهو.

موږ ځینې لوړ کسان وینو چې اخلاق بې دېر ټیټ دی، په بدو او ناوړه اعمالو نه شرمېږي، دفسق په شهرت پروا نلري، خیانت ورته بدنه معلومېږي، په پردی ناموس دېر زړور ورځي، په رشوتونو قصرونه اومانې ابادوي او په دېرو هسکو ځایونو کې ناست دي.

موږ غواړو چې دوی خپل ځانونه اصلاح کړي او په رښتیا توګې وباسي، خپل خدای ته رجوع وکړي او په نیکو اعمالو خپل سږات ووبښي او پخوانۍ عادتونه پرېږدي.

ددی زمانې همدغه تقاضا ده او د زمانې تغیر له دوی څخه دغه نفسي تغیر غواړي. که دوی غواړي چه زمانه بې رسوا نكړي اوڅوك بې سترگو ته خلی ورنوري بايد خپل ځانونه اصلاح كړي او پوه شي چه زمانه بل راز شوه اوبل راز خلق غواړي.

برابرنه دی

صحرا ته ولاړم څه کانی له بل سره برابر نه و، غرونو ته وختلم ځینې جگ اوځینې ټیټ و، په باغونو وگرزېدم دټولو بوټو وده او لوړتیا یواز نه وه، ددریاب کبان مې ولیدل یوله بله په ټول کسې برابر نه ختل، د هوامرغان هم ځینې غټ او ځینې واړه و، ښارونه مې وکتل د ځینو کورو دیوالونه اوچت و اود ځینو نه و، کورونو ته ننوتم، ځینې غولۍ لوی و، ځینې واړه، په دواړو کسې وگرزېدم ټول میزونه او ټولې چوکۍ یوشان نه وې، کتا بخانې مې وکتلې د درستو کتابو قطع او حجم برابر نه و، هیوادونه مې ولیدل ځینې تاوده و، ځینې ساړه، انسانان مې وکتل څوک جوړو او څوک ناجوړه، څوک ړانده و او څوک بېنا.

د لوی خدای کتاب مې بېرته کړ دا خبرې مې پکسې ولیدې:
ایاپوه او ناپوه برابر دي؟ د ړانده او بېنا ترمینځ څه فرق نشته؟ ددوزخ او جنت خاوندان څه توپیرنه لري؟ نور او ظلمت یو راز دي؟ په دې پوښتنو راوینس شوم او په عالم کسې مې بیاسترگې وغړولې. هغه فرقونه چه په نورو انواعو او اجناسو کسې و، په انسانانو کسې یو په سله زیات معلومېده.
هغه ښاپیریان او دیوان چه خلقو له کوه قاف نه هغه خوا لټول ما په دوی کسې ولیدل، د پرستو اولعینانو په معنی پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپېژندل، دعدل او ظلم، علم او جهل، خیراوشر، سعادت او شقاوت فرقونه راته واضح شوه. پدې ښه وپوهېدم چه :

جوداني قدریولعل په کسې موندل شوي

نور جهان واره د تورو کسانو غوردی

ماته دامعلومه شوه چه دډېرو لویو ملتو او لویو ټولنوقدر اوقیمت په یو څو تنو پورې تړلی وي چه که هغه ورځنې لیرې شي هېڅ ورته نه پاته کېږي. او دمتمدنو اقوامو فرق له وحشیانو نه په یو څو تنوباندې کېږي.
لکه چه دانسان په جسم کسې مخ، سترگې، پوزه چه په وجود کسې ډېره محدوده او لږه حصه ده، یو انسان له بل ځنې بېلوي دغسې ملتونه او ټولنې هم د یو څو محدودو اشخاصو په وجود امتیاز پیدا کوی او بېلېږي.
په هرمملکت کسې یو څو تنه محدود اشخاص وي چه دهغه مملکت سترگې او پوزه گڼل کېږي او دیوه هېواد نوم اونشان لوروي.

لکه چه یوانسان پخپل ټول وجود کسې دوه سترگې لري چه د هغو په بینايي دجهان لوړې ژورې وینې اوسمه لارېښي یوه جامعه هم څو تنه لري چه د هغوی په بینايي اوبصیرت یوې خوا او بلې خواته حرکت کوی او دملت سترگې گڼل کېږي.

د همدې لامله ښه اوبد ددوی په سترگو لیدل کېږي، د فکر کولو او خپرېدو سنجولو امید دوی ته کېږي، د هیواد ترقي او لوړتیا د دوی د سعي او عمل محصول باله شي او هرڅه په دوی پورې مربوط او موقوف وي. کله چې په توره شپه کېږي یو ټولګۍ خلق چېرته روان وي نو ډیوه او چراغ له یوه یادوه تنوسره وي او نور ټول د هغوی په رڼا کېږي روان وي اولاره ګوري. که دغه درنا خاوندان له دوی نه بېل شي ټول په تورتم کېږي پاته کېږي او بیاڅوک کندی کېږي نشي لیدای، د عقل او فکر رڼا هم له محدودو اشخاصو سره وي مګر فایده یې عامه وي او هر چاته لاره ښی. یوملت باید درنا د خاوندانو قدر وکړي او پدې پوه شي چې له دوی نه په ټولو باندې تورتم او تیاره راځي اولاره ورکېږي. هغه مشعل چې مونږ ته د لارې تپت وپاس رابښی او زمونږ مخه رڼاکوي ددوی په لاس کېږي دی او دوی پیدا کړی، که دوی نه و رڼا نشته او په هر قدم کېږي دلویدلواو پریو تلو خطرات موجود دی.

د اسلام درن منو!

عابده! هغه څه چې ته یې په ډېرو وظایفو او نوافلو کېږي لټوې د خدای د مخلوق په خدمت کېږي ډېر ښه موندل کېږي. زاهده! څه شی چې ته یې د ځان په وړی کولو اونفلي روژو نیولو کېږي غواړي د مساکینو اوفقیرانو په مړولو هم لاس ته درځي. عارفه! چوپ کېښناستل او د خدای په فکر او ذکر مشغولېدل عبادت دی مګر زور ورو ته حق ویل او حق بیانول ډېر لوی اوستر عبادت دی. مسلمان! د قران تلاوت ثواب لري مګر په قران باندې عمل کول فرض دی. ای د تقوی او ریاضت خاوندانو تاسې له خپلو کوټنیو سرونه راوباسئ له دې سپینو څادرونو مخونه رابکاره کړئ او په عالم کېږي سترګې وغړوئ چې د خدای د مخلوق څه حال دی؟ او په څه راز مصیبتونو اخته دي په جهان کېږي څه مظالم او څومره بې رحمۍ موجودې دي. تاسې انصاف وکړئ! چې تاسې اړول ډېر ثواب لري که په سروغرمو کېږي یوې کول او یو مسکین مړول؟ په جای نماز باندې قرار کېښناستل ښه دی؟ که د خدای په لاره کېږي سترګې کېدل؟ رښتیا وواياست چې د بل په خیرات روژه ماتول ډېر ثواب لري که خپل مال له مسکین اوفقیرو سره خوړل؟ مایوه کړئ! چې پاک خدای د خیرات او شکرانو په اخستلو ډېر خوشحالېږي؟ که په ورکولو یې؟ راشئ؟ د خدای رضا او داخرت ثوابونه په ګرانو اوسختو کارونو کېږي او د مخلوق په خدمت کېږي ولټوئ! یو مظلوم د ظالم له منکولو خلاص کړئ، دیوې کونډې په سرپورنې واچوئ دیوه یتیم اوبښکې پاکې کړئ! یوه پور وړی ته پور ورکړئ، دیوه رنځور دوا او درمل وکړئ. دغه خواران او غریبان چې د پاک خدای صادق اوساده بندګان دي خپل خدمت ته مه رابولئ او مه یې مریدان کوئ؟ بلکه تاسې ددوی مریدان شئ او خدمت یې وکړئ. د خدای رضا او د خدای جنت په دغه ډول حاصلولی شئ، اود دنیا ګټه په هغه بل صورت لاس ته درځي او درغلی ده.

د سبافکر

هغه څه چې د ریا او تذویر په پردو کې پټ و اوس څرگندېږي. تراوسه پورې شپه وه، تورتم و، تیاره وه، هېچا هېڅ نه لیدل هرڅه د تورې شپې له تورې پردې لاندې پټ و.

ماته نه لیدې تازه نشوم لیدای، زما په سترگو اوستا په مخ پردې پرتې وې، ماته نه پېژندلې او تاهم خپل ځان نشو پېژندلې، نن د حقایقو له مخې پورنی پورته کېږي اوښه و بد ځان ښکاره کوي، ته په دې پوه شه چې په پس لږېږنه څوک خپل معایب نشي پتولی، که څوک هرڅومره کوښښ وکړي چې خپل نواقص پټ کړي او ښایسته رنګونه ورپورې ومیښي کامیابېدلې نشي. او خوارۍ یې څه ځای نه نیسي.

که څوک هوښیاروي هغه باید د ځان اصلاح ته اساساً متوجه شي او ځان ونه غولوي. هغه ودانۍ چې نن سبا نږدې په آخپرونو نه ټینګېږي او رنګ وروغن یې بیفایدي معلومېږي.

مونږ باید د خپل راتلونکي ژوند دپاره پاڅه دیوالو نه جګ کړو او پوخ تعمیر بنا کړو.

له هغه کوره باید واوزو چې نن سبالوېږي او رنګېږي. سړی باید داسې کور جوړ کړي چې د زمانو او لمسیانو شپې یې په کې هم تېرې شي او ودانۍ یې پخه وي.

مطلب دا نه دی چې ټول به له کابو او ګټو جوړ شوی وي او دخټو په ځای به په کې سمټ لګېدلی وي ځکه چې دغه راز کورونه خواران او غریبان نشي جوړولی، زما مقصد بل راز کور دی، داسې کور چې یوه خښته به یې هم دظلم او خیانت په پیسو نه وي جوړه شوی او په ودانولو کې یې مظلومان نه وي ازار شوی.

هو! ښه کور هماغه دی چې همسایه ته یې ضرر نه وي رسیدلی او هېڅکله یې د بام واوړې دبل په بام نه وي لوېدلې لوی لوی ګناهونه په کې نه وي شوي، دفساد اوضرر فکرونه پکې نه وي موجود.

ښه کور دانه دی چې ښایسته او رنګینې پردې په کې زوړندې وي اوښه ښه خوراکونه په کې وخوړل شي یاډېر نفیس سامان اولوازم ولري.

داښیان وي اوکه نه وي مګر پخپل حق قناعت، رحم او عافطه، عفت او فضیلت چې په کوم کور کې وي هغه ښه کور دی او هېڅکله نه وړانېږي کوم کور چې اهل اوصالح اولاد لري او ماران و لږمان په کې نه وي قصروي که جونګره، هغه کور ښه کور دی او سعادت په همدغې کورونو کې وي.

دغه راز کور خواران او غریبان هم جوړولی شي مګر یو غیر صالح انسان یې هېڅکله نشي پیداکولی.

هر څوک چې ځانته په دنیا کې کور جوړوي باید دحمید دابیت واوړي:

که دې نکره په نیکو ننگ ونام لوړ په دوه چومه دې د خټو مشه بام لوړ

پخوانۍ لایوې

کله چې سړی یوازې شي او څوک نه وي نوله خیال او تصور سره یې زیات سروکار شي او راز راز فکرونه کوي.

څوک چې له دغې فکري مراقبې سره اشناوي هغه پوهېږي چې انسان په دغې وخت کې هرڅه په بل راز ویني او دجهان هره ذره ورته سکندري آئینه شي.

په همدغې مواقعو کې سړی په پچه خبرې او کشمیر ویني اود مرغانو په هڅو کې راز راز نغمې اوري. زه هم په کوټه کې یوازې ناست وم او فکرو بوږم، مخامخ یو منقش رف ښکارېده چې هرڅه پکې ایښي و او زما د خیالاتو له تلون سره یې ډېره مرسته کوله. دغه راز رفونه سړی ددې وخت په ودانیو کې نه ویني او دپخوا وخت تعمیرې

وضعیت سړې ته ښئې. ډاکور که څه هم زور او پخوانی دی مگر د برق مزي ورته راننوتلي دي اوسمان ېې هم نوی شويدي دلته پخوانی او اوسنی نوی اوزاره شیان یوځای شوي او عجیب منظر لري.

د تجدد اونوی عصر آثار او استازی دې کاله ته راغلی دی مگر د کور ساختمان ېې لا نه دی بدل کړی.

په کور کېنې که څه هم برق لگېږي مگر پاس په رف باندې د تورو تېلو مسینه ډیوه ایښي ده چه مخصوص نقش ونگار لري او دوه درې طبقې ېې تشکیل کړيدي په څنګ کېنې ېې یوبل ډول چراغ هم شته چه د شمع بلولو دپاره جوړ شوی او اوس په لږو کورنو کېنې پیداکېږي هغه خوا ورځنې د خاورینو تېلو لاتین ایښی اوسری پوهېږي چه دغو چراغو هریوه پخپل وخت کېنې ډاکور رڼا کړی او دې خلقو ېې په رڼا کېنې ډېرې شپې تېرې کړيدي مګر اوس د تېلو دوره تېره شویده اود شپې په کوټه کېنې برق لگېږي.

زمانه وخت په وخت نوي شیان له ځان سره راوړي مګر زاړه هم څوک هیسته نه غورځوي او په جګوځایونو کېنې ځای ورکوي. دا عادت بدعات نه دی او باید په هر کور او هر هیواد کېنې همدغه عادت جاري وي او څوک د جا زاړه خدمتونه هېر نکړي مګر کارونه باید وخت په وخت له نوو شیانو نه واخستل شي او په کورنو کېنې نوې رڼا ګانې پیداشي.

زمانه ښايي چه زاړه شیان له کاره وغورځوي اونوي هم زاړه کاندې چه د غورځولو شي مګر انسانان ېې د زمانې په تاخو او رفونو، د تاریخ په پاڼو کېنې ساتي او په اوچتو ځایونو کېنې ېې ږدي. هغه چاچه لمړی ځل د تېلو خاورینه ډیوه بله کړی د برق له مخترع نه ېې پوهان په کمه سترګه نه ګوري او قدر ېې کوي.

انسان او جهان په هروخت او هر حال کېنې یوې رڼا ته محتاج دی او دارڼا وخت په وخت خپل شان او صورت بدلوي او په ظروفو کېنې ېې تغیر راځي د همدغه بدلون او تغیر په اثر انسان د علم و معرفت په لوړوالی او د پوهې په زیاتولو او تجلی کېنې زیار کاري.

هغه چا چه د خاورو ډیوه جوړه کړی او هغه چه د مسو ډیوه سازه کړېده یانې د ښیښې په فانوس کېنې کومه شمع لګولي ده د برق او بریښنا تر مخترع پورې هریوه کونښ کړی چه درڼا دپاره یوه وسیله پیداکړي او د بشر تیاره خونه رڼا کړي. دوی هریو د نور او رڼا پالونکي او روزونکي دي چه دبصیرت خاوندان ورته په ډېر قدر او احترام ګوري. هغه رڼا چه د خاورو له تېلو پیداکېږي هغه نور چه له لمر اوسپوړمۍ څخه راځي، هغه برق چه داوبوله جریانه حاصلېږي ېې د ظرف او محل له تبدیله څه ډېر فرق نلري.

که څوک په دغو ظاهري صورتو نو نه غولېږي دغو نووو احادثو قالبونو او ظروفو ته نه ګوري د شرمو او پښې په بوټو، د غوزانو اوزیتون په ونو کېنې یوه رڼا او یو راز تېل موجودی چه په هر راز ډیوه کېنې بېل کیفیت پیداکوي. که سړی هغه تیل چه په ډیوه کېنې ویني په پښه کېنې وویني یا دغه سبزونکی برق چه په برقي نغریو کېنې ګوري په اوبو کېنې ولیدای شي، هغه ته اور او اوبه دومره فرق نه لري او د جهان په هره ذره کېنې یوه رڼا ویني چه حتی د صحرا په کاڼو کېنې ېې هم پیدا کولی شي.

هغه نور چه کلیم په کوه طور کېنې لیده دزیتون په هره ونه کېنې شته مګر محرمانه سترګې غواړي. که دانسان تعقل قوي شي او د حواسو په بند کېنې محصور پاته نشي (که څه هم د بشر موجوده علم هماغه رڼاده چه د حواسو له کړکیو راننوتلي ده او ېې له دینه په ده باندې توره شپه ده) په هر شي کېنې به یو نور ګوري او د وجود په نړۍ کېنې به د اتور اوسپین نه وي.

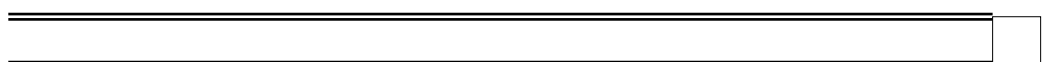
اوس مونږ د حواسو له تاثیر لاندې راغلی یو چه په تېلو غور لاسونه په پښه او پندانه وچوو او دسترګو کتل یا لامسه قوه مونږ ته حقیقت بل راز کوي او ظرف و محل راته مختلف انواع او جناس په مخکېنې دروي.

که دغه راز راز لوبښی اومنگی چه په هرکور کښې په بېل بېل صورت وینو زموږ د نظر مانع نشي نو په هر کور کښې دیوې ویالې اوچینې اوبه دي او د ټولو مشرب یودی، که موږ دسیند اوویالې، کوهی اوکاریز واورې اوباران په شکلونو، صورتونو او نومونو ونه غولېږو پوهېږو چه همدغه یوشی په خو نومونو یادوو او زموږ حواسو راته واوره او باران دوه شیه کړیدی. په حقیقت کښې همدغه یو حالات دی چه په خټکې، هندوانه، توت، انگور، ناک، مڼه، شغفالو اونورو کښې یې حلول کړی او په هر محل کښې یې بېل صورت بېل رنگ بېل خوند بېل نوم پیدا کړی دی. دغه لوی او واړه خمونه چه د بېلو بېلو میوو او دانو شربتونه او عرقونه پکښې پراته دي ټول یو راز کیف لري او دکجوری او اربشو په مینځ کښې څه ډېر فرق نشته. په دغسې کتنه چه سړی له صورتونو هغه خوا وکوري پوهېږي چه کورت او شپږو مېې له یوې غړکې راوتلی دی اومايعات و جما دات زموږ احساس اوشعور بېل کړی. هغه وخت چه زموږ تماس له مادیاتو نه قطع شي او مجرد شو، بنائي چه دنن ورځې علم اومعرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شانې ووينو، دنن ورځې تنويري وسايل به لکه ددې کوټې بې کاره ډيوې له کاره ولوېږي اوعلم و پوهه به په نورو قالبونو کښې ځان ښکاره کړي.

پای

Ejtemaie Nazarieyat

www.ulfat.de

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library